

KOLUMNA

Dr. Martin Premk

Sprava teče
zadnji krog

STRAN 3

KOLUMNA

Jože Poglajen

Večer(nice)

STRAN 5

SPOMINI

Jože in Živa Vidmar

Vse življenje
pisal na roko

STRAN 8

UVODNIK

»Ne bomo sklonili
glave in molčali«Dr. Rado Bohinc, podpredsednik
ZZB NOB Slovenije

Predsedstvo ZZB NOB je pred polletjem pozvalo Fides in tiste slovenske zdravnice in zdravnike, ki že od začetka leta stavkajo, da končajo stavko. Zdravniška stavka, ki traja toliko časa, povzroča neposredno škodo ljudem in ogroža njihovo življenje in zdravje.

V ZZB dobro razumemo pomen stavke za delavske pravice, vendar menimo, da je ustavna pravica do zdravstvenega varstva (51. čl. Ustave RS) nad pravico do stavke, še posebej če ta traja toliko časa. Stavka že vpliva na potek zdravljenja pri številnih pacientih. Zato razmislek o neskončni stavki sega globoko na področje zdravniške etike in Hipokratovih načel.

Stavko resno jemlje le peščica slovenskih zdravnikov, saj bi bile sicer

Fides se na poziv ZZB ni niti odzval, podcenjevalno je ignoriral naš poziv, vendar sporočamo, da ne bomo krotko sklonili glave in molčali – zaradi tisočerih ljudi, ki prihajajo tudi iz naših vrst, ki potrebujejo zdravniško pomoč in jo desetletja preko zdravstvenega zavarovanja tudi plačujejo.

Se je pa na naše predloge odzvalo pristojno ministrstvo, kar je obetavno, saj ZZB obravnava kot pomembnega deležnika in resnega sogovornika. Ministrstvo priznava, da se je v našem zdravstvenem sistemu v desetletjih nakopičilo veliko težav. Našteli so nam niz interventnih ukrepov, ki so jih že sprejeli, mi pa pogrešamo odločnejše dolgoročne, predvsem organizacijske poteze, ki bodo utrdile privlačnost javnega zdravstva za zdravnike, izboljšale upravljanje in povečale učinkovitost zdravstvenih zavodov.

Že poltretje leto deluje strateški svet za zdravstvo, vendar pogrešamo predvsem strateški razmislek, npr. o tem, kako regionalno povezati primarno in sekundarno raven zdravstva, ter o tem, kako korporativno upravljanje javnih zavodov prenesti na profesionalna regionalna združenja. Dokler bodo direktorji zdravstvenih zavodov zgolj izvajalci odločitev politično izbranih svetov zavodov, ki so transmisija uradnikov na ministrstvu za zdravje in v občinah, ne moremo govoriti o sodobnem korporativnem upravljanju. Direktorji morajo imeti pristojnost ter prevzeti odgovornost za vse poslovodske odločitve, vključno z upravljanjem premoženja javnih zavodov, in ne morejo biti del uslužbenkega plačnega sistema.

Sistem zdravstva razjeda neenak položaj zdravnikov, kadar ti delajo v javnem zdravstvu, v primerjavi z delom pri koncesionarjih. Ne nazadnje za koncesionarje ne velja prepoved, da se del presežka prihodkov nad odhodki razdeli za nagrade tistim, ki več in bolje delajo, kot to žal velja za javne zavode. Javno zdravstvo mora ostati nepridobitno v delu, ki se financira z javnimi sredstvi. Zakon pa mora izenačiti položaj javnih zdravstvenih zavodov in koncesionarjev, kar zadeva pravice razpolaganja s presežkom prihodkov nad odhodki, in razširiti dopusten namen uporabe presežkov za nagrade zaposlenim.

Dokler bo za zdravnike privlačnejše, da delajo pri koncesionarjih in v zasebnem zdravstvu, bo zdravnikov v javnem zdravstvu še naprej primanjkovalo in se bodo čakalne vrste še naprej daljšale. Zato je treba ustvariti enake pogoje in uveljaviti čvrsto pravilo, da javni zdravniki lahko dopolnilno delajo pri koncesionarjih le, če niso odklonili dopolnilnega in nadurnega dela v javnem zavodu in če tam ni čakalnih vrst.

ZLOČINI OKUPATORJEV Ogenjca

Zaradi izdajalca umrlo deset
ranjencev in bolničarka

Udeleženci spominske slovesnosti na Ogenjci

Društvo za ohranitev spomina na Partizansko bolnico Ogenjca, Združenje borcev za vrednote NOB Ribnica in občina Loški Potok so 28. julija pri spominskem domu pri nekdanji bolnici Ogenjca pripravili spominsko slovesnost. Posvečena je bila dogodkom med roško ofenzivo leta 1942 na območju občine Loški Potok in spominu na tragično uničenje Partizanske

bolnice Ogenjca. Slavnostni govornik je bil predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman, zbrane pa sta pozdravila tudi župan občine Loški Potok Simon Debeljak in predsednik Društva Ogenjca Janez Maršič.

Na Ogenjci se je med drugo svetovno vojno odvila prava tragedija ranjenih partizanov in bolničarke Marije Čepon - Mimice. Pred itali-

jansko ofenzivo so ranjence skrili v kraško jamo, misleč, da bodo varno preživeli in se potem vrnili v leseno barako, ki je bila neprimerno bolj udobna in prostorna. A žal se je med njimi našel izdajalec, ki je Italijanom naznanil, kje se skrivajo ranjeni partizani. Raje kot bi živi padli Italijanom v roke, so se od-

NADALJEVANJE NA STRANI 2

DOGODKI Društvo Slovenija - Rusija

Spominska slovesnost pod Vršičem

Rusko kapelico pod Vršičem so leta 1916 zgradili preživeli ruski vojni ujetniki v spomin na umrle tovariše, ki jih je med gradnjo ceste čez Vršič zasul snežni plaz. Postavili so leseno kapelico v pravoslavnem slogu. Po rekonstrukciji ceste leta 1937 so našli številne grobove umrlih ruskih ujetnikov. Posmrtno ostanke so pokopali v kostnici ob kapelici, nad katero so postavili piramido, na njej pa napis Sinovom Rusije.

Tradicionalno slovesnost v spomin na umrle s polaganjem vencev pri Ruski kapelici pod Vršičem, ki je bila 27. julija 2024, je organiziralo Društvo Slovenija - Rusija. Pozdravni nagovor sta imela županja občine Kranjska Gora Henrika

Zupan in predsednik Društva Slovenija - Rusija Urban Ocvirk. Kranjskogorska županja Henrika Zupan je povedala: »Letos mineva 110 let od začetka prve svetovne vojne, ki je zahtevala milijone človeških življenj. Vsaka vojna povzroča trpljenje in pušča globoke rane. Zato je prav, da se s tako slovesnostjo spomnimo vseh, ki so tukaj umrli, in da se zavzemamo za mir.« Urban Ocvirk pa je poudaril: »Tudi pred 110 leti je vojno zanetila človeška brezčutnost. In letos smo zato tu z dvojno nalogo: z nalogo spominjanja in nalogo opominjanja. Kot nam ne nazadnje to nalaga dediščina Ruske kapelice in kot nam z vedno večjo silo nalaga narava. Ruska kapelica je stvaritev človeške roke.

Nastala je iz medvojnega trpljenja in gozd, ki jo obkroža, opozarja, da je še vedno vse odvisno od nas. Samo izbrati moramo prav: slediti srcu, tako kot so srcu sledili preživeli in so v spomin na umrle brate postavili to kapelico.«

Slavnostni govor je imel direktor Kobariškega muzeja mag. Martin Šolar, ki je med drugim povedal: »Strma pobočja globoko zarezano doline z igrivimi vodotoki zaradi svoje lepote in privlačnosti jemljejo dih in navdušujejo. Navdušujejo tudi planine, strma pobočja in vrhove gora. Posebej dolina Soče v zgornjem delu in tudi zaledje soške fronte – tukaj, na

NADALJEVANJE NA STRANI 2

NADALJEVANJE S STRANI 1

Zaradi izdajalca umrlo deset ranjencev in bolničarka

ločili, da jih Mimica postrela in reši vseh muk in mučenja ter fašističnega poniževanja. Mimica je opravila najtežjo nalogo svojega življenja in na koncu na dnu jame sodila še sebi. Tri ranjene borce so Italijani še žive odpeljali v dolino na zaslišanje, zatem pa so jih poslali v italijanska taborišča. Po kapitulaciji Italije so vsi trije odšli v partizane. Eden izmed njih je tudi odkril izdajalca, ki je deloval v kulturniški skupini v Brkinih. To je bil Ernest Senčar, s partizanskim imenom Radovan, rojen leta 1912 v Dolenjskih Toplicah, ki so ga Italijani za nagrado poslali v taborišče na Rab. Izdajalca so pripeljali pred sodišče 7. korpusa, kjer so ga spoznali za krivega. Obsojen je bil na smrt z ustrelitvijo.

O dogajanju med vojno na Ogenjci je govoril tudi slavnostni govornik in med drugim poudaril: »Tako končajo izdajalci, sodelavci fašistov in nacistov, ki so dvignili orožje na svoje brate in z izdajstvom zapečatili svoje bedne življenja. Takim ni prizaneslo nobeno osvobodilno gibanje v Evropi in te sramote izdajstva in kolaboracije nihče ne omenja razen nekaterih v Sloveniji, ki želijo obrniti zgodovino na glavo in rablje povzdigniti v junake. Sramota slovenskega naroda brez primere.« Marijan Križman je govoril tudi o vrednotah narodnoosvobodilnega boja, med njimi je bilo zdravstvo ena izmed neprecenljivih. »Ohranjalo je življenja in je dokazalo, da humanost partizanskega boja temelji na sočutju do sočloveka, ki ni ostal sam in pozabljen, ko je bil ranjen, bolan ali kako drugače nesposoben za vojaške operacije. Partizansko zdravstvo je bilo edinstveno v Evropi in na to smo ponosni kot narod, ki je po organizacijski, vojaški in človeški plati ohranil dostojanstvo in s svojim uporom premagal fašizem in nacizem, ki so Slovence namenili uničenju in izbris z obličja zemlje.« Govornik je predstavil tudi zbrane podatke o organizaciji partizanske vojaške in civilne službe NOB Slovenije. »Dobre rezultate je rodila zamisel dr. Pavla Lunačka, da v Kočevskem rogu zgradi skrite postojanke v globelih, ki jih je zamaskiral z vejevjem in mahom. Slovenska centralna vojna partizanska bolnišnica SCVPB v Kočevskem rogu

je imela 11 postojank. Po njenem zgledu so bile zgrajene postojanke po vsej Sloveniji. Od 240 zdravstvenih postojank, lekarn, letališč in evakuacijskih baz je bilo odkritih samo 14. Od 22000 ranjencev, ki so se zdravili v skritih postojankah, je sovražnik našel in pobil 164 ranjencev. Ogenjca je bila ena izmed njih. Posebnost partizanskega bolnišničnega zdravljenja je bila porodnišnica v Kočevskem rogu, v kateri se je rodilo 54 novorojenčkov. To je zagotovo edinstven pojav v gverilskem vojskovanju. Večje bolnišnice z več postojankami so bile na Snežniku, Pohorju in na Primorskem Franja in Pavla. V Žumberku je delovala slovensko-hrvaška bolnišnica, ki je ranjence nastanila po hišah v vaseh. Svobode ni dočakalo 45 zdravnikov in 55 medicincev, šest farmacevtov, 14 dentistov in 465 bolničarjev. Med temi žrtvami

Obeležja in vhod v jamo, kjer so končali življenje ranjenci in bolničarka Mimica.

okupatorja je bilo 192 žensk, zdravstvenih delavk.«

V kulturnem programu je nastopil Zdravniški pevski zbor Vox Medicorum iz Ljubljane, voditeljica je bila Irma Grbec. Med več kot 400-glavo množico pa so bili tudi pohodniki iz Sodražice in Loškega Potoka, častna straža Slovenske vojske in številni praporščaki.

Jani Alič

NADALJEVANJE S STRANI 1

Spominska slovesnost pod Vrščem

tež strani Julijcev, so poznani po soški fronti, območju enega največjih gorskih bojevanj v zgodovini človeštva. Ostanke strelskih jarkov, betonskih in kamnitih utrd, vojaških cest in poti, vklesana in zakopana zaklonišča, številna spominska znamenja, ostanke žičnih ovir ter celo deli orožja in opreme še vedno nemo pričajo o tragični zgodovini tega območja. Za dve leti in pol je gorski mir zamenjala vojna vihra. Na zahtevnem pretežno visokogorskem bojišču so v nesmiselni vojni umrli mnogi. Na to nas opozarjajo številna vojaška pokopališča, spomeniki, sakralni objekti. Posebno poglavje tega si zaslužijo majhne stvari, skrita znamenja, pisni kamni, skriti grobovi, spominske plošče, celo grafiti. Kako ohraniti to dediščino? Kako ljudem prenesti pravo sporočilo?

Hvaležni smo za priznanje, da je Kobariški muzej oral leđino pri ohranjanju dediščine, pozneje tudi s fundacijo Poti miru. Želimo opozarjati in ohranjati spomin na dogodke prve svetovne vojne s poslanstvom miru.«

Spominska slovesnost pred Rusko kapelico pod Vrščem

Dogodek je povezovala Katjuša Rojac, v krajšem kulturnem programu sta nastopila Ana Vipotnik in Igor Leonardi. Obred spominske pravoslavne molitve je vodil predstavnik Srbske pravoslavne cerkve, vikarni

škof, episkop londonsko-irski in vikarni episkop jegarski Nektarije, škof dr. Stanislav Lipušček pa se je zahvalil za ohranitev spomina na žrtve. Manja Konkolič, foto: Marko Klinc, Foto Life1

■ DOGODKI Ljubljana

Sestanek Mednarodnega taboriščnega odbora Mauthausen

Taboriščni odbor Mauthausen, Slovenija, ki deluje v okviru Koordinacijskega odbora žrtev vojnega nasilja pod okriljem Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, pripravlja letos od 27. do 29. septembra sestanek Mednarodnega odbora Mauthausen (CIM), v katerem aktivno sodeluje.

Odbor CIM je bil že leta 1944 tajno ustanovljen v koncentracijskem taborišču Mauthausen. Član je bil tudi slovenski pisatelj Lovro Kuhar, med približno 200.000 taboriščniki pa je bilo v matičnem taborišču Mauthausen in njegovih podružnicah več kot 4100 Slovencev. Po osvoboditvi je CIM svoje delovanje nadaljeval in je prepoznavna mednarodna organizacija. Odboru se pridružujejo mladi ljudje, predvsem sorodniki taboriščnikov, zaradi pomembnosti zgodovinske obravnave in raziskav pa so v njem tudi zgodovinarji. Glavne teme so dejavno izobraževanje in obveščanje mladih,

ohranjanje spomina in preučevanje različnih tem, povezanih z delovanjem taborišča.

V mednarodnem odboru, ki ga zdaj vodita Luksemburžan Guy Dockendorf in generalna sekretarka Nemka Ingrid Bautz, je 35 članov iz 19 držav. Slovenijo zastopajo Dušan Stefančič, nekdanji taboriščnik in častni predsednik CIM, dr. Monika Kokalj Kočevar, ki skrbi v odboru tudi za finance, in Natalija Švab. Osrednji dogodek je vsako leto maja v Mauthausnu v Avstriji,

ko izvedejo generalno skupščino in se udeležijo osrednje slovesnosti in komemoracij ob obletnici osvoboditve taborišča. Drugo srečanje, vsakokrat v drugi državi, pa je jeseni, ko pripravijo načrte in dejavnosti, povezane z delovanjem odbora. Letos smo za organizacijo delovnega sestanka na vrsti Slovenci.

Organizacija takega tridnevnega srečanja v Ljubljani je zahtevna in tudi velik finančni izziv.

Glavne teme, ki se jim bomo na sestanku posvečali, pa so nova spletna stran odbora, mednarodni raziskovalni projekt o KL Gusen in sodelovanje posameznih držav, dopolnitev statuta CIM, srečanje mednarodnih taboriščnih odborov v Bruslju in priprave na slovesnosti ob 80. obletnici osvoboditve taborišča in njegovih podružnic.

Več o taboriščnem odboru na nastajajoči spletni strani: <https://www.cim-explore.org/cim-members>.

Dr. Monika Kokalj Kočevar

VABILO V VIPAVO

Priključitev Primorske k matični domovini

Občina Vipava in ZB NOB Ajdovščina - Vipava bosta v nedeljo, 15. septembra 2024, ob 18. uri na Glavnem trgu v Vipavi pripravila proslavo ob državnem prazniku Priključitve Primorske k matični domovini z naslovom »Moja pesem je himna srca«. Na proslavi ob 77. obletnici priključitve Primorske matični domovini Sloveniji in Jugoslaviji bo slavnostni govornik predsednik vlade dr. Robert Golob.

PARTIZANSKI PEVSKI ZBOR

Vabilo za nove pevce

Partizanski pevski zbor je bil ustanovljen 20. aprila 1944 v vasi Planina pod Mirno goro nad Semičem pod imenom Invalidski pevski zbor in spada med najstarejše moške pevske zборе z neprekinjenim delovanjem v Sloveniji.

Številne partizanske pesmi, ki so že med vojno ponarodele, so še danes zapisane v srca mnogih Slovencev. Po končani vojni je Partizanski invalidski pevski zbor, pozneje Partizanski pevski zbor, prekriziral Slovenijo, večkrat je nastopal po nekdanji Jugoslaviji in drugih evropskih državah. Povsod so ga z navdušenjem sprejeli. Zato

je Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije na pobudo Partizanskega pevskega zbora 22. maja 2024 petje partizanskih pesmi vpisalo v register nesnovne kulturne dediščine.

Letos zbor praznuje 80-letnico svojega delovanja. Vpis petja partizanskih pesmi v register nesnovne kulturne dediščine in uspešno izve-

den jubilejni koncert Partizanskega pevskega zbora postavlja pred zbor obvezo, da skupaj z drugimi nosilci petja partizanskih pesmi ohrani kulturno dediščino za prihodnje rodove.

Zato vabimo vse ljubitelje petja, ki radi pojejo in imajo radi partizanske, uporniške in druge narodne pesmi, da se nam pridružijo in okrepijo naše

vrste. Septembra se običajno začne novo pevsko leto in bomo spet vadili vsak ponedeljek in sredo.

Lepo vabljeni, da se nam pridružite po 10. septembru. Prijavite se lahko po spletni pošti na e-naslov info@ppz.si ali pokličite 031 662 620. Vsakega novega pevca bomo veselili.

DOGODKI Pokljuka, Rudno polje

38. spominski pohod na Triglav

Spominski pohod na Triglav je posvečen simbolu slovenstva in partizanskim patroljam, ki so se v boju za svobodo in neodvisnost v letu 1944 povzpele na vrh, in izobešanju slovenske zastave na vrhu Triglava leta 1991. Tradicionalni pohod poteka vsako leto v organizaciji Združenja borcev za vrednote NOB Radovljica, Odbora veteranskih organizacij Zveze veteranov vojne za Slovenijo, Zveze policijskih veteranskih društev Sever in Zveze slovenskih častnikov.

Letošnjega 38. spominskega pohoda na Triglav, ki je potekal od 12. do 13. julija, se je udeležila

Srečanja na Pokljuki se je udeležila tudi 99-letna Vlasta Vidic, članica patrolje leta 1944.

Slavnostni govornik na Pokljuki je bil minister za notranje zadeve Boštjan Poklukar.

množica pohodnikov in ljubiteljev narave. Pohodniki so se na dolgo pot podali iz Ankarana, s Kuma,

Cerja, Nanosa in iz Radovljice, najbolj številni pa so bili pohodniki s Pokljuke.

župan občine Bohinj. V kulturnem programu sta sodelovala Partizanski pevski zbor in orkester Slovenske vojske.

Poklukar je med drugim v svojem nagovoru poudaril: »Kot narod smo lahko odkrito ponosni na velikane slovenstva, ki so nam skozi stoletja korak za korakom, upor za uporom, besedo za besedo omogočili življenje v svobodi in miru demokratičnega sveta.« Ob tem je zbranim na Rudnem polju tudi zagotovil: »Zelo jasno in zelo na glas povem, da raznih vard, vaških straž in neonacističnih skupin ne bomo dovolili.«

Manja Konkolič,
foto: Ministrstvo za notranje zadeve

DOGODKI Petelinjek

V boju s policisti padli trije partizani

Krajevna organizacija ZB NOB Vinska Gora je 13. julija pripravila slovesnost na Petelinjeku v spomin na tri padle borce Tomšičeve brigade, delujoče v sestavi legendarne udarne partizanske XIV. divizije.

1. junija 1944 so enote Tomšičeve brigade pripravile zasedo na cesti Velenje–Arja vas in uničile policijski tovornjak. Pri tem so zaplenile puškomitraljez in tri puške. Po uspešno izpeljani zasedi so iz Velenja napadenim prihiteli na pomoč štirje tovornjaki policije. Pri tem so padli trije borci, drugi so se po boju umaknili na območje Paškega Kozjaka, od tod pa so nato borke in borci odšli proti Gornji Savinjski dolini.

Ze 3. in 4. junija je bila brigada v Šmihelu nad Mozirjem, kjer je pognala v beg nemške enote, ki so jo tam napadle. To so bile enote 2. bataljona polka Spodnja Štajerska, ki so 3. junija preiskovale območje med Podkrajem in Paškim vrhom, kjer se je Tomšičeva brigada pomikala s Paškega Kozjaka proti Gornji Savinjski dolini in jim sledila.

Proslava se je začela s kanonadno strelcev iz Vinske Gore, sledil je pozdravni nagovor predsednika KO ZB NOB Vinska Gora, tovariša Bernarda Dreva. Poudaril je boj partizanov za osvoboditev slovenskega naroda izpod fašizma in boj slovenskih domoljubov za slovenski jezik, kulturo in domačo grudo. Srčnost in neomajen pogum bork in borcev sta bila poplačana leto pozneje z zmago in podpisom kapitulacije okupatorjevih enot skupaj z domačimi izdajalci v bližnji Topolšici. Opisal je tudi delovanje svoje

Slavnostna govornica je bila ministrica Andreja Katič.

krajevne organizacije ZB in obljubil, da bodo še naprej skrbeli za vsa spominska obeležja na svojem območju, ki so jih v zadnjih letih tudi obnovili.

Slavnostna govornica na tej slovesnosti je bila ministrica za pravosodje in predsednica ZB NOB Velenje, tovarišica Andreja Katič. Tudi sama je v svojem govoru poudarila pomen in cilj partizanskega boja v letih 1941–1945.

Cilji in želje bork in borcev po lastni državi in domovini pa so bili uresničeni in kratkotrajni vojni leta 1991, ko je Slovenija postala demokratična samostojna država. Opozorila je na prehojeno pot samostojne Slovenije do danes in da mir in blaginja, ki ju zdaj uživamo, nikakor nista zagotovljen. Vojna zdaj divja v Ukrajini, ki sploh ni tako daleč od nas. Kot je dejala, je med Slovenijo in Ukrajino samo ena država. Tudi žarišča na Bližnjem vzhodu, vojna v Gazi, napezosti na Kosovu in Bosni in Hercegovini, neenotnost v EU so velika nevarnost za vrednote, za katere so

umirali naši predniki. Zato je treba ohraniti tradicijo in spomin na dogodke iz polpretekle zgodovine, z njimi seznanjati sedanje rodove in se iz njih kaj naučiti – predvsem ljubezni do domovine, sočutja do sočloveka, miru in da nam materialne dobrine niso kar tako položene v zibelko. Njen govor je bil kar nekajkrat prekinjen z gromkim aplavzom in pritrjevanjem.

Po polaganju cvetja na grob padlim borcem Tomšičeve brigade, kar so opravili Andreja Katič, Bojan Voh, podpredsednik ZB NOB Velenje, in Jože Ograjenšek, predsednik NO KO ZB NOB Vinska Gora, ob spremljavi praporščakov, sta sledila sproščeno druženje in pomenek udeležencev proslave, ki so se v velikem številu zbrali sredi gozda na vrhu Petelinjeka.

Ob spremljavi dveh harmonik je zadonela partizanska pesem in končalo se je s pravim partizanskim mitingom in obljubo, da se prihodnje leto še bolj množično srečamo.

Bojan Voh

Dr. Martin Premk

Sprava teče zadnji krog

Na letošnji proslavi ob dnevu državnosti je bil spet govor o »spravi«. Tako kot prejšnji predsednik – tisti, ki ni hotel biti moralna avtoriteta – je očitno tudi zdajšnja predsednica prepričana, da lahko s »permanentno spravom« pridobi naklonjenost prav vseh ljudi, tako kot so jo nekoč v »prejšnjih časih« politiki poskušali pridobivati s »permanentno revolucijo«. Sila nenavadno na proslavi je bilo, da je predsednico prišel poslušat tudi »vodja opozicije« in predsednik »najbolj pošteno stranke«. Kadar ni na oblasti, take proslave običajno bojkotira ali prireja vzporedne, morda pa je tokrat prišel, ker je vnaprej vedel, da bo slišal kaj sebi všečnega.

Na državni proslavi, naj spada to na proslavo ali ne, je bil tudi govor o nepokopanih človeških ostankih. Resnici na ljubo je treba povedati, da ti ostajajo nepokopani samo zato, ker z njimi komisija za prikrita grobišča izsiljuje vlado in jih noče pokopati na zakonito predvidenih krajih. To je tista komisija za prikrita vojna in povojna grobišča, za katero ni znano, ali je v času svojega obstoja izkopala en sam prikrit partizanski grob. Kdaj in kako bo pa izkopala tiste, ki so jih domobranci predali nacistom in so končali v krematorijih, pa je vprašanje bolj z modroslovnega vidika. Komisija se očitno raje posveča izkopavanju tistih, ki ljudem niso priznavali niti pravice do življenja, kaj šele do groba, ker so ti trenutno najprimernejši za nabiranje političnih točk na desnici.

Seveda si po človeški plati vsaka žrtev vojne zasluži biti pokopana, ni pa vsaka žrtev enaka po politični in zgodovinski plati. To je pa tudi največja težava, v katero je zašla »sprava«. Spravna slovesnost v Kočevskemu rogu pred več kot tridesetimi leti je želela pomiriti ljudi, ki so se borili na nasprotnih straneh med drugo svetovno vojno, da bi eni in drugi razumeli bolečino svojih soljudi in začeli živeti skupaj v sožitju in spoštovanju, ter bi s tem zaključili medvojne delitve. Nato pa je »sprava« vse bolj in bolj postajala orodje politike za enačenje obeh strani med drugo svetovno vojno, za opravičevanje izdajalstva in za zlorabe zgodovine v politične namene. Seveda je »spravo« izkoriščala predvsem desna politika, ki je pritlehno izrabljala medvojne delitve, zamere in krivice, uporabljala laži in spreobračala zgodovino, da bi medvojno sovraštvo prenesla v današnji čas. Poleg trenutnih političnih koristi so s takšno »spravo« zagovorniki domo-

branstva želeli doseči tudi »zmago za nazaj«. Ta ne bi niti enačila strani med drugo svetovno vojno, ampak bi jih celo kar obrnila na glavo ter partizane razglasila za zločince, okupatorjeve plačance pa za borce za svobodo.

A tako kot pri nas sta bili na vsem svetu med drugo svetovno vojno samo dve strani: mednarodno priznано zavezništvo Združenih narodov, kamor so spadali naši partizani v okviru jugoslovanskih partizanov pod poveljstvom maršala Tita, na drugi strani so bile nacifašistične »sile osi« pod vodstvom Nemčije, Italije in Japonske. Na tej nacifašistični strani so bili tudi vsi razni domobranci, ustaši, četniki in SS-ovci na območju Slovenije in nekdanje Jugoslavije. Prihodnje leto bo minilo osemdeset let od konca druge svetovne vojne. Spomin nanjo blede, vsi, ki so jo doživeli ali se v njej bojevali, počasi odhajajo. Prav zaradi spoštovanja do vseh, ki so se v njej borili, trpeli in umirali, se je treba vedno bolj spominjati te največje človeške katastrofe v zgodovini in opominjati nanjo. A to nikakor

ne bo šlo s »spravnim« enačenjem vseh strani med vojno, z izbrisom ali spreobračanjem političnih vzrokov za začetek te vojne.

Če se želimo iz zgodovine oziroma druge svetovne vojne kaj naučiti, moramo vedeti za vzroke in posledice vojne, katera stran se je borila za napredek in plemenite vrednote in katera stran je bila na strani zla. Žal del politike, seveda predvsem desni, tako pri nas kot v svetu skupaj s svojimi oprodami želi zavezniško stran izenačiti z nacifašistično, kar gre v prid samo oživljanju nacifašizma in drugih nasilnih miselnosti.

Prihodnje leto, ko se bomo spominjali osemdesete obletnice konca vojna, ki se je končala z dvema atomskima bombama, bo čas, da se spet spomnimo, kako se je vojna začela, kakšni so bili vzroki zanjo, kako se je končala in kakšne so bile posledice. To bo treba ponavljati jasno in glasno, ker lahko od desne politike ob osemdeseti obletnici pričakujemo le laži in spreobračanja, do zdaj v odnosu do naše zgodovine ni pokazala še prav nič drugega. Samo jasno, glasno in spoštljivo govorjenje o naši zgodovini, brez laži, takšni, kot je bila, brez sprenevanj in političnih zlorab, bo prineslo pomiritev med ljudmi. Takrat omenjanje »sprave« ne bo več potrebno. Upajmo, da ta »lažna« sprava, ki nam jo vsiljuje samo še današnji politiki in se ne tiče več nikogar, ki se je boril med drugo svetovno vojno, upehana teče zadnji krog.

Med drugo svetovno vojno sta bili samo dve strani: mednarodno priznано zavezništvo Združenih narodov, kamor so spadali naši partizani pod poveljstvom maršala Tita, na drugi strani pa so bile nacifašistične »sile osi« pod vodstvom Nemčije, Italije in Japonske.

PARTIZANSKA TISKARNA Oplotnica

80 let Tehnike Mernik

1. junija smo se v Oplotnici poklonili spominu na partizansko tiskarno Tehnika Mernik. Avgusta je minilo 80 let od začetka njenega delovanja. Uspešno in zelo učinkovito je delovala v varnem zavetju gozda v Božjem. Da je lahko opravila svoje poslanstvo, so poleg partizanov in strokovnih delavcev poskrbeli domačini, ki so ljudi v zemljanki oskrbovali z gradivom in le-tega pozneje raznašali. Nadvse sta bila pomembna oskrba s hrano in varovanje same tiskarne. Vse to so organizirali in do osvoboditve vestno izvajali domačini iz okolice zemljanke, za material in druge naloge pa so poskrbeli aktivisti iz Oplotnice. Po osvoboditvi so se preselili v Maribor in se povezali z Večerovim predhodnikom Vestnikom. Gradivo iz tiskarne je bilo preneseno v Muzej NO Maribor.

Ob jubileju smo izpeljali prvi spominsko-rekreacijski pohod k novemu spomeniku v spomin na tiskarno. Vodila ga je Ljudmila Smogavc Klinc. Poleg članov naše organizacije so se pohoda udeležili predstavniki veteranskih organizacij z območja Slovenske Bistrice (Sever, slovenski častniki, veterani vojne za Slovenijo). V Dvorani Rudija Žnidariča smo izvedli drugi del proslavljanja jubileja.

Govornik na prireditvi v Oplotnici je bil Stane Kocutar. (Foto: Ida Koprivnik)

Kulturni program so oblikovali MePZ DU Oplotnica, Ljudski pevci iz Koritnega, učenci Osnovne šole Pohorski bataljon in Žana Višnar. Slavnostni govornik je bil zgodovinar Stane Kocutar, program je povezala Bernarda Tič. Poleg prej omenjenih pohodnikov so nas z obiskom na prireditvi počastili tudi predstavniki Območne organizacije borcev za vrednote NOB Slovenska Bistrica in sin drugega vodje tiskarne Zvoneta Zorka, Matjaž Zorko. Domača organizacija je ob tej priložnosti iz rok župana Matjaža Orterja prejela spominsko plaketo. Praznovanje smo končali z druženjem v garaži domačih gasilcev.

Tik pred praznovanjem nam je uspelo v Božjem, kjer je od leta 1981 stala lesena »odprta knjiga«, posvečena spominu na tiskarno Tehnika Mernik, ki je delovala v bli-

Nov spomenik v Božjem (Foto: Maja Valenčak)

žini, postaviti nov spomenik. Knjigo, v vojnih časih je ta pomenila orožje, je lanski vetrolom popolnoma uničil. Uničil je tudi gozd, ki je varoval zgodovino našega kraja. Veliko truda je moral vložiti gospodar gozda, da je počistil za divjanjem narave. Mi pa smo se odločili za nov spomenik iz domačega to-

nalita, ki bo lahko kljuboval naravi, a bo hkrati ohranil podatke o tiskarni, ki ni bila nikoli razkrita. Tabla s podatki o delovanju tiskarne bo pohodnike in mimoidoče seznanjala s pogumom, domoljubjem in odločnostjo naših prednikov.

Maja Valenčak

DOGODKI Trotov vrh na Strojni

Gestapovci pobijali ljudi in požigali hiše

Zveza združenj borcev za vrednote NOB Mežiške doline in Občinska organizacija ZB Ravne na Koroškem sta 14. julija pripravili tradicionalno spominsko slovesnost na Trotovem vrhu pri spomeniku, postavljenem julija 1985 v spomin na spopad skupine partizanov s patroljo gestapovcev in policistov iz Dravograda. V tem spopadu je padel Alojz Kompan - Žnidaršič, rudar in funkcionar Osvobodilne fronte iz Črne na Koroškem, težko pa je bil ranjen Lipej Kolenik - Stanko iz Šmarjete pri Pliberku (Avstrija).

Srečanje poteka ob spomeniku, postavljenem na kraju bitke, ki je tu potekala 18. marca 1945, posvečena pa je vsem prebivalcem okoliških naselij in njihovem trpljenju v času okupacije. Še posebej se vsakokrat spomnimo tragedije Sabodinove družine z Libeliške gore, samo dober kilometer oddaljene od kraja proslave, ki so jo dravograjski gestapovci 23. julija 1944 pobili, zmetali v domačo hišo in jo nato zažgali. Enak zločin so gestapovci in nemški policisti storili samo nekaj mesecev pozneje, 28. novembra 1944, na Breznici nad Prevaljami, kjer so prav tako v gorečo Rakitnikovo domačijo zmetali devet pobitih domačinov. Dogodek je tako prizadel ljudi v širši okolici, da so mnogi v strahu za svoje življenje začeli odklanjati sicer močno razširjeno gostoljubje do partizanov. Koroški partizan in terenec na območju Mežiške doline in domačin iz Šentanela Mitja Šipek se je spominjal: »Ko je

Ob koncu proslave so v imenu vseh udeležencev na spomenik položili venec Danilo Prušnik, Stanislav Ovnič, predsednik ZBZ Mežiške doline, in Vinko Kranjc, predsednik ZBZ Dravograd.

ob koncu leta 1944 policija pobila in sežgala pri Rakitniku vso družino, so bili prestrašeni tudi naši najboljši prijatelji kmetje in so nas prosili, naj se njihovim domovom ne približujemo. Zato smo se umikali vse globlje v nam neznane gozdove in se pozno v noč ustavili pri bajti, kjer je živel Pvažn sam. Sprejel nas je kot svoje otroke in nam ponudil hrano in spanje v svoji bajti. Bili smo lačni, saj so se nas kmetje izogibali, ker so bili prestrašeni zaradi pokola pri Rakitniku. Ponudil je, da nam prebere nekaj svojih pesmi, na katere je bil ponosen, vendar brez uspeha, saj so partizani po okusni večerji zaspali.«

Blaža Mavrela - Pvažina smo se letos na prireditvi spomnili ob dveh njegovih pesmih, ki jih je zapel MPZ Šentanelski pavri, in jim dodali še partizanske pesmi. Izvajalci kulturnega programa na letošnji prireditvi je bil tudi harmonikarski

orkester KD Prežihov Voranc, stalni spremljevalec partizanskih slovesnosti v Mežiški dolini.

Letošnji slavnostni govornik na prireditvi je bil Danilo Prušnik, podpredsednik Zveze koroških partizanov iz Celovca in sin enega prvih partizanov na Koroškem, Karla Prušnika - Gašperja. Tovarš Prušnik je v govoru obudil nekaj dejstev o koroškem partizanskem odporu in pomenu tega odpora za povojno ustanovitev nove Avstrije. Povedal je, da se je osebno poznal Lipeja Kolenika, in nanizal nekaj spominov nanj. Še posebej je bil presenetljiv tisti del govora, ko je govoril o Petru Handkeju, pisatelju svetovnega formata, Nobelovem nagrajencu za literaturo 2019, ki je po materi Mariji Sivec, koroški Slovenki, tudi slovenske krvi.

Maksimilijan Večko

DOGODKI Nadlesk

80. obletnica prvega partizanskega letališča

Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, Združenje borcev za vrednote NOB Cerkljica, Zveza društev vojnih invalidov Slovenije in občina Loška dolina so 29. junija pripravili spominsko slovesnost ob 80. obletnici ureditve prvega partizanskega letališča. Slovesnost je potekala na območju nekdanjega partizanskega letališča v Nadlesku v Loški dolini. V programu so sodelovali Orkester slovenske vojske, Partizanski pevski zbor, učenca Osnovne šole heroja Janeza Hribarja Stari trg, zasedba Matilda, Manja Starc, Tone Šepc in Slovenska vojska. Program sta povezovala Marijana Breclj in Miha Razdrih. Slavnostni govornik, tedanji minister za obrambo Marjan Šarec, je v svojem govoru poudaril zavezniško pomoč partizanskim entotam ter predvsem humanitarni značaj delovanja samega letališča. V času od 21. julija 1944 do 10. septembra 1944 je bilo s tega letališča v za-

vezniške bolnišnice v Italiji evakuiranih 608 ranjencev in bolnikov, od tega 533 iz slovenskih in 75 iz hrvaških partizanskih enot. V našem kolektivnem spominu je znova oživela herojska humanitarna akcija prenosa ranjencev, ki sta ga IX. in VII. korpus NOVJ izvedla iz Partizanske bolnice Franja kot tudi iz snežniških partizanskih bolnic (SVPB Snežnik).

Poleg številnih članov borčevskih organizacij, občanov in mladine so se slovesnosti udeležili tudi predstavniki veleposlaništev iz vrst nekdanjih zaveznikov v boju proti nacizmu in fašizmu. Spominske slovesnosti so se poleg številnih obiskovalcev udeležili predstavniki borčevskih organizacij iz občin Čabar in Goransko-primorske županije iz Hrvaške ter občin Postojna, Logatec, Vrhnika, Borovnica, Ribnica, Bloke in Cerkljica.

Drago Frlan, foto: Ljubo Vukelič

DOGODKI Menina planina

79. obletnica preboja

V sončnem jutru, 6. julija, smo se člani velike družine borcev za vrednote NOB Velenje odpravili na Menino planino. Tam smo se udeležili spominske slovesnosti ob 79. obletnici znamenitega preboja z Menine planine. Vodja izleta nam je že prej na kratko opisala dogodek, ki so se dogajali na območju Menine, kako

so se zadnje zimo pred koncem druge svetovne vojne enote Operativnega štaba VI. in XI. brigade po izdaji domačih izdajalcev in kolaborantov znašle v obroču sovražnih divizij, ki so Menino planino obkrožile z vseh strani. Pojasnila pa je tudi, kako je komandant Franc Sever - Franta na zasneženi Menini planini

z drznim manevriranjem rešil svoje partizanske fante in jih »pripeljal iz

smrtonosnega obroča okupatorske in kolaborantske soldateske«. Slav-

nostna govornica je bila ministrica za pravosodje Republike Slovenije Andreja Katič. Njen udarni govor so večkrat prekinili gromki aplavzi navdušenih obiskovalcev prireditve. Proslava je bila vsekakor dostojen spomin na dogajanja med narodnoosvobodilnim bojem na Menini planini in še en dokaz, da veliko domoljubov spoštuje junaštvo in žrtve narodnoosvobodilnega boja.

Metka Grabner

AKTUALNO

Nova razkritja o britanskem kolonializmu (2)

Lilijana Burcar

Razgradnjo in uničenje industrijskega bazena je Britanija v Indiji predvidljivo sprožila z uničenjem tekstilne industrije. Najprej je v osrčje te industrije, provinco Bengal, poslala svojo najemniško vojsko, ta je uničila statve, tkalskim mojstrom in pomočnikom pa polomila palce na rokah, da niso več mogli tkati. Čez čas pa je to in podobno tudi druge veje industrije britanski kolonizator zatrl in uničil tako, da je britanskim industrialcem v porajanju na široko odprl vrata in jim omogočil, da so indijski trg preplavili s svojimi manj kakovostnimi izdelki, ne da bi zanje plačevali uvozne dajatve. Medtem je za domače proizvajalce in njihove tekstilne izdelke na njihovem domačem pragu uvedel sistem visokih carin in dodatnih obdavčitev pri trgovanju med seboj in med območji v Indiji. To je domače proizvajalce vključno z ladjedelniško in železarsko industrijo potisnilo v kot in v končni fazi v stečaj. Še prej pa se je britanski kolonizator priučil znanja domačih mojstrov in se okoristil z njim ter s tehnološkimi dosežki domače industrije, kar je s pridom uporabil pri razvoju lastne industrije.

Evropa se je okoriščala z znanjem in tehnološkimi dosežki Indije, medtem ko so njeni literarni bardi v službi svojega belega gospodarja Indijo skupaj s Kiplingom prikazovali kot nerazvito džunglo. Britanski kolonizator je denimo leta 1813 na pobudo lastnikov ladjedelnic s sedežem v Veliki Britaniji sprejel poseben zakon, s katerim je posredno prepovedal delovanje in obstoj indijskih ladjedelnic, te so bile zato do sredine 19. stoletja vse primorane zapreti svoja vrata. Podobno je britanski kolonizator odstranil konkurenco in zadušil tehnološki razvoj domače industrije v 20. stoletju, povezan z gradnjo železnice. Leta 1912 je britanski parlament sprejel zakon, ki je na ozemlju Indije prepovedal tako tehnološko načrtovanje kot proizvodnjo lokomotiv. Izrecno je narekoval, da lah-

ko lokalne manufakture in domači mojstri na ozemlju Indije izvajajo kvečjemu popravila lokomotiv, ki pa morajo biti izdelane in uvožene iz Britanije ali izjemoma iz katere druge zahodnoevropske države.

Britanski imperij železnice v Indiji ni zgradil za potrebe in dobrobit lokalnega življa, ampak izključno za potrebe vojaškega nadzora nad podcelino, hitrega prevoza delovne sile med plantažami in zahtev britanske industrije po čim večjem izkoriščanju naravnih virov in prevozu do pristanišč, da bi se surovine in pridelki iz notranjosti Indije še hitreje prepeljali v Evropo za potrebe njenega industrijskega razvoja.

Finančno in prehransko izžemanje indijske podceline

Deindustrializacija je prinesla velik pritisk prebivalstva na zemljo, pri čemer si je britanski kolonizator že ob prihodu omislil posebno novo finančno izžemanje podceline. Šlo je za premišljen sistem, ki je britanski kroni in britanski eliti na Otoku vsako leto prinesel vsaj 18 milijonov funtov dodatnih sredstev. Temeljal je na načrtnem izčrpavanju in zadolževanju kmeta. Če je bil indijski davčni sistem pred prihodom Britancev utemeljen predvsem na obdavčitvi trgovskih dobičkov, so Britanci po novem obdavčili kmeta, saj svojih trgovskih dobičkov v Indiji niso obdavčevali. Da bi kmeta čim bolj izželi, davka niso zaračunavali na pridelke, ki jih je kmetu uspelo pridelati in prodati, ampak glede na višino najemnine, ki jo je plačeval za zemljo. To pomeni, da je moral davek plačati tudi v sezonah, ko mu ničesar ni uspelo predelati. Davka pa ni smel več plačevati v naturalijah, ampak izključno v gotovini, kar je vodilo v zadolževanje in izgubo zemlje.

Britanski kolonizator je indijskega prebivalstvu, torej kmečkemu življu, vsilil takrat najvišjo stopnjo obdavčitve na svetu. Davčne obveznosti kmetov je zvišal prav v času suš in lakote, kar pomeni, da je izničil že tako šibko kupno moč kmeta in ga prepustil gotovemu stradanju. Še več: če so v času suš in naravnih katastrof pred prihodom Britancev domači vladarji kmete začasno oprostili plačevanja dajatev in davkov, izvoz poljščin in hrane pa prepovedali ter na domačem trgu uravnavali njeno ceno, britan-

ski okupator ni naredil nič od tega. Nasprotno. Ne le da je visoke davke izterjal za vsako ceno ali jih še povečal, presežke hrane in poljščin iz drugih dežel v Indiji, ki jih suše in naravne katastrofe niso prizadele, je še naprej nemoteno izvažal. Namesto da bi žito, riž in druge osnovne pridelke prerazporedil med deželami in domačim prebivalstvom in tako preprečil lakoto – kajti kot so dobro vedeli tudi britanski kolonizatorji, lakote nikoli niso posledica pomanjkanja hrane, ampak predvsem pomanjkanja dostopa do nje – je nadaljeval izvozno politiko in izčrpavanje podceline. Tako je skrbel za svoje kolonizatorske posele in dobičke, pri čemer je prav železnica poskrbela za čim hitrejši izvoz poljščin in hrane, medtem ko je prebivalstvo v posameznih deželah zaradi pomanjkanja hrane in visokih davkov umiralo od glada. Tako je britanski kolonizator leta 1866 v času še ene lakote, ki so se v Indiji pod britansko okupacijo vrstile kot gobe po dežju, v Britanijo izvozil za skoraj deset milijonov ton riža, domače prebivalstvo pa prepustil gladi in smrti. Tega leta je zaradi pomanjkanja hrane in lakote, ki jo je zakrivila ta politika, umrlo 1,5 milijona ljudi.

Leta 1943 je sredi zadnje velike lakote, ki jo je zakrivila ta kolonialna opresivna politika in v kateri je umrlo štiri milijone Indijcev, Winston Churchill odredil izvoz 27 milijonov ton pšenice v Britanijo in druge dele Evrope kot rezervno. Evropa je sploh ni potrebovala. Proti prebivalstvu Indije je nastopil rasistično, češ da so si Indijci za lakoto krivi sami, saj naj bi se »kotili kot zajci«. Za Indijce naj preprosto ne bi veljalo poskrbeti, saj naj bi bili »manj kot ljudje«. Na vprašanje, zakaj je štiri milijone Bengalcev namerno prikrajšal za živež in prepustil smrti z izstradanjem, je ta britanski premier in na Zahodu svetovno priznani politik izjavil: »Sovražim Indijce. To je živalski narod z živalsko religijo.« Britanski okupator je na vrhuncu svoje moči in svojih načrtnih politik izčrpavanja Indijske podceline samo med letoma 1891 in 1920, torej tudi na vrhuncu Kiplingove literarne kariere, zakrivil nepotrebno smrt najmanj 50 milijonov ljudi. Šlo je za načrtno in genocidno politiko, ki je presežala razsežnosti holokavstva. **(nadaljevanje v prihodnji številki)**

Jože Pogljajen

Večer(nice)

Najbrž se je treba poletnemu času kislili kumaric zahvaliti, da je v naših časopisih, radiih in televizijah en dan kraljevala novica, da pri mariborskem Večeru odpuščajo novinarje. Odpoved naj bi dobili trije. Za zdaj. Napovedana so namreč še dodatna odpuščanja ne le novinarjev, ampak tudi lektorjev in tehničnih urednikov. Zaradi poplave v glavnem vladi ne ravno naklonjenih komentarjev ob prvi obletnici lanskih velikih poplav ter na drugi strani ob podobni poplavi hvalnic naši tajni službi in diplomaciji ob predaji ruskih vohunov Putinu je bilo odpuščanje večerovcev še isti dan pozabljeno.

Večer – bolje obveščeni pravijo, da je v rokah lastnika niza drugih medijev Martina Odlazka – je lani ob 79 zaposlenih vknjižil 1799 evrov dobička. Leto prej je pri Večeru kruh služilo 90 delavcev, podjetje pa je zabeležilo okrog 100.000 evrov izgube. A dokaj neugodni poslovni rezultati in zato odpuščanja novinarjev niso le Večerova posebnost. Če ostanemo samo pri dnevnikih, se je ta praksa lastnikov po odpuščanju pojavila pred kakšnimi desetimi leti, ko so začele naklade strmo padati. Do leta 2016 se je tako število tiskanih izvodov dnevnih časopisov skoraj prepolovilo. In še vedno pada.

Večer je leta 2017 tiskal 23.000 izvodov, leta 2022 pa 15.000. Dnevnikova naklada se je v prvih letih novega tisočletja gibala okoli 50.000 izvodov, deset let pozneje je padla na manj kot 40.000 izvodov, da bi danes pristala precej krepko pod 15.000 izvodi. Pri Delu ni bilo nič drugače: tiskana naklada je decembra 2004 štela 90.000 izvodov, decembra 2010 60.000, danes se vrti nekje okrog 20.000 izvodov. Toda ta strmi upad prodaje ni ne Dnevnika ne Dela pahnil v stečajne rdeče številke. Še vedno kujeta dobičke, resda veliko manjše kakor pred desetletji, a vendarle. Prvega pri življenju ohranja Nedeljski dnevnik, Delo pa Novice, čeprav tudi tema dvema naklada vidno pada. In seveda tudi zniževanje plač, odpuščanje novinarjev in drugih ustvarjalcev časopisov.

Ob tem zadnjem odpuščanju so se oglasili Večerov in državni novinarski sindikat, aktiv novinarjev ter kot je običaj ob takih priložnostih, tudi Društvo novinarjev Slovenije. Odpuščanje slabi položaj medijske hiše, ki je že tako in tako v težavah, s tem sta oškodovani javnost in njena pravica do obveščeniosti, so zapisali v izjavah. V družbi se bo še povečevalo širjenje dezinformacij,

zviševala stopnja korupcije ter se krhala demokracija, so dodali. Da bi lastnikom zagrozili s stavko, ki je zdaj v javnem sektorju tako zelo v modi, novinarji očitno niti ne pomislijo. Je pa res, da z novinarskimi štrajki nimamo ravno dobrih izkušenj: nedavni televizijski razen tega, da so na vodilne položaje prišli novi ljudje, na RTV ni skoraj ničesar spremenil. Vladni uradniki so se – tako kot že večkrat v preteklosti – zavili v dopustniški molk oziroma so znova napovedovali, da pripravljajo novo medijsko strategijo, v kateri med drugim predvidevajo državno pomoč za medije. Kanclerju – kot je Goloba v zahvali za izročitev omenjenih ruskih vohunov imenoval ameriški predsednik Joe Biden – se Večera ni zdelo vredno javno omenjati.

Na drugi strani vodilni pri časopisih trdijo, da so odpuščanja nujna. S prstom kažejo na spletne medije, ki da jim hodijo v zelje. Ker spletne novice bolj ustrezajo sodobnemu življenjskemu slogu bralcev, ti preprosto niso več pripravljene kupovati časopisov. Toda uredniki glavno težavo vidijo v tem, da je danes zelo težko časopis spraviti do naročnika. Čeprav imajo skupnega distributerja, ta ne najde več raznašalcev, ki bi od vrat do vrat raznašali časopise. Tudi zato ne, ker je tovrstno delo

premalo plačano in se spoprijema s konkurenčnimi dejavnostmi, kot je dostava hrane. Zato rešitev vidijo v tem, da bi distribucijo dnevnikov financirala država in s tem lastnikom močno znižala stroške.

Pri tem je zanimivo, da ne državi, ne lastnikom časnikov in tudi ne medijskim analitikom ne pride na misel preprosta ugotovitev. Namreč da dokaj majhna Slovenija ne prenese kar treh osrednjih dnevnikov. Da bi morda bilo pametno razmišljati v smeri, kako ohraniti in tudi z vsestransko pomočjo države kakovostno razviti le enega. To bi znižalo stroške na prodani izvod in s tem ustvarilo možnost višjih plač dobrim novinarjem in urednikom, ter, kar je morda še bolj pomembno, izboljšana kadrovska struktura bi prinesla tudi veliko bolj kakovostne vsebine. Pravico javnosti do obveščeniosti, s katero vsi na veliko opletajo, s tem ne bi bila prav nič okrnjena, prej nasprotno. Pred leti smo sicer bili priča poskusu združitve Dnevnika in Večera, a je ostalo le pri poskusu. Očitno bo treba počakati na čas, ko se bodo vsi trije dnevnik znašli globoko v rdečih številkah – kar pa ni tako zelo daleč – in morda bodo le združili najboljše, kar imajo, v eno samo slovenski osrednji dnevnik.

DOGODKI Ljubljana

Dan črnogorske državnosti

Črna gora je 13. julija praznovala dan protifašistične vstaje kot dan državnosti. Ta dan je večkrat zaznamoval črnogorsko zgodovino. Leta 1878 je Črna gora kot neodvisna država na berlinskem kongresu takrat dobila uradno priznanje, leta 1941 pa so se 13. julija Črnogorci odločili, da se pridružijo boju proti fašizmu in nacizmu. Zmaga nad fašizmom in nacizmom in s tem povezani dosežki so največja civilizacijska pridobitev Črne gore. Te pridobitve je treba ohraniti in stalna naloga naroda je boj proti zgodovinskemu revizionizmu.

Veleposlaništvo Črne gore je tudi letos ob dnevu državnosti Črne gore skupaj s predstavniki društev

in podjetnikov iz Črne gore ter z delegacijo ZZB NOB Slovenije, ki so jo sestavljali Konkolič, generalna sekretarka ZZB NOB, Julijana Žibert, predsednica ZZB NOB Ljubljana, Jože Hartman, predsednik ZZB NOB Ljubljana Bežigrad, in Meta Verbič, podpredsednica ZZB NOB Ljubljana center, položila venec k spomeniku – Grobnici narodnih herojev v Ljubljani. Polaganje venca je bilo v petek, 12. julija 2024. Tako smo počastili dan državnosti, sinonima črnogorske neomajnosti in svobode.

M. K.

■ **KRIK ZA SVOBODO** *Kultura in saniteta med NOB (8)*

SVPB – S Snežnik

Črt Kanoni

Po kapitulaciji Italije in ko je kopske zapore zavzela Istrska brigada, sta luč svobode uzrla tudi dva politična zapornika, **dr. Ivan Matko in dr. Janez Kanoni**. Prvi je bil kot brigadni zdravnik dodeljen kar tej enoti, dr. Kanonija pa je Glavni štab POS imenoval za vodjo Partizanske bolnice Snežnik. Po nekajdnevem počitku v Marezigah je Kanoni krenil na pot čez Brkine proti Snežniku. Po celodnevni hoji je v poznih večernih urah prispel v Ute, kjer so ga pričakali dr. Bogomir Magajna, medicinka Cirila in ekonom Ivan. Veselje vnovičnega srečanja s prijateljem še iz študentskih dni in topla enolončnica sta mu prijetno ogrela telo. Utrujen od hoje je legel in brez voščila za lahko noč trdno zaspal.

V začetku vzpostavitve dela v bolnišnici je vsak od zdravnikov in drugega sanitetnega osebja skrbel za dva ranjena ali bolna partizana. Kakšno razkošje dela in razmer! Kako resnično se je lahko zdaj posvetil svojemu poslanstvu, poslanstvu partizanskega zdravnika. Jesenska velika nemška ofenziva Wolkenbruch je zahtevala hud davek. Ranjencev je bilo skoraj preveč za skromne razmere, v kakršnih je bolnica delovala. Zgodil pa se je čudež, saj je sanitetni oddelek GŠ NOV in POS tedaj odredil, da se v snežniških gozdovih postavi kompleks novih barak: Podgora, Pu-

dob in Stari trg. V svoj partizanski dnevnik je dr. Kanoni zapisal, da se ne spominja, da bi kdaj s tako vne- mo in takim notranjim zagonom še sam, ki sicer ni bil človek, več ročnih del, sploh pa ne gradnje barak, tako zavzeto žagal in tesal lesene deske. Zdelo se mu je, da so jo dogradili v rekordnem času. Postojanko Stari trg blizu Bele Vode so zgradili že leta 1943. Imela je štiri barake za ranjence z okoli tridesetimi ležišči, tudi za sanitetno osebje in vodstvo enote. Namenjena je bila najtežjim ranjencem, ker je bila od vseh še najbolj skrita. Z dograditvijo te postojanke so januarja 1944 Ute opustili. Tako nastali kompleks bolnišničnih postojank se je imenoval **Slovenska vojna partizanska bolnica Snežnik (SVPB-S)**. Ranjencev je bilo iz dneva v dan več. Po koncu zime 1944 jih je bilo že šestdeset, konec aprila pa skoraj sto. Težave je povzročalo tudi pomanjkanje živeža, vendar so v velikonočnem času vendarle dočakali nekaj vozov živeža s Primorskega, kar je vsaj za nekaj časa omililo pomanjkanje. Tolikšno število ranjencev je utesnilo dotedanje postojanke in zahtevalo gradnjo nove.

Konec aprila so blizu Jarmovca v skritem predelu, precej odmakljenem od ustaljenih poti, dogradili nov sistem barak, **Pudob**, zato je bil ta blok dokaj varen in namenjen najtežjim ranjencem. Imel je štiri barake za ranjence, osebje in kuhinjo, ena pa za operativne posege.

Že prve dni decembra so v nove brunarice nastanili prve ranjene borce. Zaradi stroge varnosti in morebitnega umika ob napadu so imele vse tri postojanke tudi skrivne bunkerje, dostop v bolnišnično pa je bil poznan le redkim. Ranjencem so morali čez oči nameščati poveze, ko so jih premeščali v bolnišnični kompleks. Tako je bilo še najbolje. Ogenjka je bila preveč boleč spomin. Čim manj naj bi jih vedelo za skrivno pot! Na silvestrski večer leta 1943 je bilo v vseh treh postojankah skoraj petdeset ranjencev in dva ducata bolnikov, zanje pa je skrbelo trideset sanitetcev. Za to »svojo« bolnišnico je dr. Janez Kanoni skrbel do marca 1944, ko je bil premeščen v Kočevski rog, od tam pa na Stražnji vrh, v Bazo

Dr. Janez Kanoni s hčerko pred eno od barak

Zahvalna diploma »cirovcev – nergačev«

24, od koder je nato usklajeval delo sanitetnega odseka glavnega štaba POS, kmalu pa je začel pripravljati in voditi še sanitetne tečaje za celotno Belo krajino. Ganljivo je bilo slovo od njegovih partizanskih tovarišev, bolnikov in ranjencev, ki so ostali v Podgori. Ganljivo predvsem v trenutku, ko mu je Stane izročil zahvalno diplomu »cirovcev – nergačev«, napisano na pergamentnem papirju in uokvirjeno v brezove veje.

»Nepostavljeni in neimenovani štab cirovcev – nergačev v Podgori je sklenil na svoji seji dne 31. januarja 1943, na izrecno željo vsega svojega maloštevilnega, toda mnogo obetajočega članstva, da podeli zdaj, ko je po ordinaciji tovariša dr. Janeza uvrščen med priboljškarje s prepečencem in neoslajenim čajem,

častno članstvo v nadvse obrajtanem cirovsko – nergaškem občestvu v razredu priboljškarjev. Našemu dragemu tovarišu dr. Janezu Kanoniju, ki že ves čas obstoja naše postojanke vodi s svojo večšo roko barko naših upravičenih in neupravičenih zahtev med Scilo in Karibdo zlagancev močnika in nezabeljenih neslanec iz švabske moke, štab v Podgori slovesno izročila priznalno Diplomo svojemu dobremu varuhu in negovatelju za njegovo dobrohotno naklonjenost in toplo razumevanje našega nerganja v vseh zadevah železničnih in podobnih težav. Prav tako je zelo zaslužen na polju našega smejalnega udejstvovanja in na kulturnem področju. Naj ga usoda očuva zdravega in veselega še na mnogo leta!

Predsednik Samo, Namestnik upravnika Vinko in Sekretar Stane.

■ **DOGODKI** *Ostrožno Brdo*

Spominski dan Partizanske bolnice Zalesje

V bližini Ostrožnega Brda so tamkajšnji prebivalci spomladi leta 1944 v pičlih štirinajstih dneh postavili Partizansko bolnico Zalesje. Delovala je do začetka leta 1945. Vodil jo je ruski vojaški zdravnik Mogamed Gadžijev - Mišo.

Njegov sin, Eldar Gadžijev, tudi znani zdravnik, je zapisal, da »so se med delovanjem Zalesja uveljavile najplemenitejše vrednote, vzajemnosti, sodelovanja, spoštovanja življenj in odpovedovanja v korist ranjenih in bolnih«, vrednote, ki so pomembne tudi danes.

V spomin na partizansko bolnico sta krajevna skupnost Ostrožno Brdo in Pokrajinski muzej Koper, Enota Ilirska Bistrica, 1. junija v vaškem domu na Ostrožnem Brdu pripravila spominski dan Partizanske bolnice Zalesje. Prireditev je začela pesem Lipa zelenela je, v nada-

Udeleženci druženja v Ostrožnem Brdu

ljevanju pa je sledilo krajše omizje z naslovom Zdravstvo med vojno in danes, ki ga je vodila Ivica Smajla.

Srčnost in pogum

Ivica Smajla je poudarila, da so v narodnoosvobodilnem boju delovali že izšolani strokovnjaki, a tudi študenti in medicinske sestre na začetku šolanja. Nikomur ni manjkalo srčnosti in poguma, da so se zmogli in znali preudarno odločati sami, torej brez mentorjev, in so tako reševali življenja. Učili so se sproti in kopicili znanje in izkušnje, niso imeli poprejšnje prakse in seminarjev, tudi bolnišnična oprema je bila borna. Bili so unikum v okupirani Evropi. Uporabili so, kar

so imeli pri roki, njihovo temeljno vodilo pri tem pa je bilo: ne škoditi! Zato ne smemo pozabiti teh pogumnih mladih ljudi, ki so postavili temelje našega zdravstva. Prav tako ne smemo pozabiti vseh tujih zdravnikov in medicinskega osebja, ki so zrasli z našo zemljo in ljudmi, postali del naše osebne in nacionalne zgodovine.

V kulturnem programu sta z ljudskimi in partizanskimi pesmimi nastopili pevska skupina Studenec iz Pivke in vokalna skupina Brkinci. V akustičnemu okolju razreda nekdanje šole, ki je zdaj vaški dom, sta pevska zbor ustvarila izjemno ozračje. Zbrani so pevke in pevce nagradili z gromkim aplavzom.

Vzneseno slovo

Na koncu programa sta se organizatorja spominskega dneva Partizanske bolnice Zalesje, krajevna skupnost Ostrožno Brdo in Pokrajinski muzej Koper, Enota Ilirska Bistrica, zahvalila vsem, ki so prostovoljno sodelovali pri izpeljavi spominskega dneva. Program v vaškem domu se je končal vzneseno, seveda s pesmijo Vstala Primorska. Številni so si ogledali tudi spominsko sobo v vaškem domu, si kupili brošuro o Partizanski bolnici Zalesje, spominsko majico in druge spominke.

Po programu v vaškem domu so se vsi, ki so si želeli ogledati rekonstruirano Partizansko bolnico

Zalesje, zbrali pred poslopjem vaškega doma in se pod vodstvom Mateje Kakež iz Pokrajinskega muzeja Koper in ob spremstvu domačih fantov odpravili do Partizanske bolnice Zalesje. Ob vrnitvi je udeležence sprehoda do partizanske bolnice čakal slasten pasulj, ki ga je skuhala Alenka z Ostrožnega Brda ob pomoči sokrajank, ženske iz vaškega društva Suhorje pa so udeležence tega prvega spominskega dne razvajale s sladkimi dobrotami.

Prireditev smo sklenili z misljo, da se v spomin na Partizansko bolnico Zalesje tudi prihodnje leto želimo srečati na Ostrožnem Brdu in da naj pohod postane tradicionalen.

Gorazd Maslo

Omizje o zdravstvu je vodila Ivica Smajla

Popravek

V majski številki Svobodne besede smo na strani 13 objavili članek Nemci obesili 52 slovenskih talcev, avtorice Ane Horvat. Številka obešenih talcev ni pravilna. V palači Rittmayer na ulici Ghega v Trstu je bilo 23. aprila 1944 obešenih 51 talcev, med njimi šest žensk in več mladoletnih (starih od 16 do 18 let). Po narodnosti so bili Slovenci, Hrvti in vsaj dvanajst Italijanov.

Uredništvo

GEOPEDIJA Partizanski spomeniki (31)

Anton Rogina - Jager

V vaški gostilni smo imeli gosta, ki je kelnarici v šali dejal: »Ko spijem, zapiš, ko rabiš, pa zbriš.« Ta dvojna morala je vedno živa, še posebej pri RKC, kadar gre za ponarejanje in brisanje zgodovine.

K pisanju te pripovedi me je spodbudila oddaja Pričevalci, v kateri Vida Dular (»gorska Vida«) govori o svojem očetu domobranskem častniku. Ko se je takoj po koncu vojne vrnil domov v Pameče, so ga »sneli« partizani (verjetno Vojska državne varnosti) in odpeljali v neznan. Gospo Vido sem spoznal pred leti, ko sem iskal sled za izginulim nagrobnikom Franja Dularja, prvoborca iz Mislinjske doline. Po-

Jagrov prekop na pokopališču v Podgorju je takoj po osvoboditvi opravil divizijski verski referent, duhovnik Jože Lampret. (Foto: Terezija Rogina)

trkal sem pri njej doma, nad pameškimi pokopališčem. Prostdušno je priznala, da sva vsak na svojem bregu, o partizanu Franju in stricu duhovniku v Ribnici na Pohorju, ki je bil Franjev zaščitnik, pa niti besede.

Sam sem moral ugotoviti, da so sorodniki nagrobnik, ki so ga Franju postavili soborci, preprosto odstranili in zamenjali z novim, a brez Franjevega imena na njem. O-

tem sem obvestil KO ZB Dravograd in upam, da je ploščica s Franjevim imenom že na pokopališkem zidu.

Podobno oteženo je bilo iskanje spominskega kamna organizatorja upora proti okupatorju pod domačijo Močivnik nad slovenjegraškim Podgorjem Toneta Rogine - Jagra. Dobil sem občutek, da je to tabu tema, v katero ne gre drezati.

Jagrov spomenik iz granita je sestavni del Spominskega parka Razbor. Stoji v bližini kmetije Vinka Lenarta (p. d. pri Močivniku), kjer je 13. aprila 1945 padel. Anton Rogina - Jager, pred vojno gostilničar, je bil član okrožnega odbora Oslobojilne fronte Dravograd. Deloval

gorju streljali na orožniško patroljo. V Novakovem gozdu je bilo od septembra 1944 do aprila 1945 oporišče partizanskih obveščevalcev. To je bil nadzemni bunker v gozdnem jarku – opuščeni cesti. Nemci so oporišče odkrili. Šef obveščevalne točke Tone Rogina - Jager je tedaj padel (okolščine smrti niso čisto jasne), drugi partizani, ki so bili tedaj v oporišču, pa so se rešili. Policisti so preiskali bunker, pobrali nekaj dokumentov, drugo pa požgali. O tem je pisala Urška Krivec - Vanda iz Sredem pri Podgorju, ki je bila obveščevalka za obveščevalni center E/E IV. operativne cone pod vodstvom Antona Rogine - Jagra.

»Gorska Vida« se hujuje nad občinarji, češ da ne nosijo vencev do križa na grobišču v Žančanih (Raduše), kjer naj bi bili ostanki bežečih kvizlingov. Menim, da bi bilo priznanje tega grobišča za spomenik državnega pomena velika napaka. V njem leži množica krvavorokih izmečkov z vseh koncev Balkana. Naj jih objokuje, kdor hoče, mi jih ne smemo enačiti z drugimi obeležji naše zgodovine.

Tako kot se partizanska obeležja počasi in potihoma selijo s terena v muzejske depoje in se v muzejih ukinja obdobje druge svetovne vojne, izginja tudi socializem, za katerega so se borili naši starši pa tudi mi. Pravega komunizma nikoli nismo poznali, fašizem in nacizem pa se veselo skozi prednja in zadnja vrata vračata v našo evropsko kulturo.

Viri:

Jože Potočnik: Spomeniki in znamenja NOB v občini Slovenj Gradec (1985), 38; Milan Ževart: Po sledovih narodnoosvobodilne vojne v mariborskem okraju (1962), 220–221; Marjan Linasi: Mežiška dolina in območje Dravograda v viharnih letih 1941–1945 (2019), 428.

Stane Gradišnik

Dr. France Križanič

Razvojna vloga naložb

Naložbe povečujejo gospodarske zmogljivosti in sposobnost gospodarstva, da zagotavlja vedno večji obseg dobrin in s tem povečuje zadovoljenost potreb prebivalstva. S tem omogočajo razvoj. Podobno vlogo ima tudi dolgoročno povečevanje obsega dela in znanja (slednjega zlasti na področju proizvodnje novih dobrin), pa tudi povečanje produktivnosti dela in kapitala (oboje je načeloma povezano z znanjem).

Razvojno vlogo naložb so poudarjali že klasični ekonomisti, temelje teorije vloge naložb v gospodarskem razvoju pa je zasnoval Keynesov tesni sodelavec Roy Harrod v Eseju o dinamični teoriji, dopolnil pa jo je Evsey Domar (ekspanzija kapitala, stopnja rasti in zaposlenost), tako da jo poznamo kot Harrod-Domarjev model gospodarske rasti. V njem je cela vrsta predpostavk, ki so jih poznejše dopolnitve in variacije opustile, a bistvo teorije je ostalo. Gospodarska rast (zajamčena stopnja rasti) je odvisna od razmerja med vplivom dohodka na prihranke (nagnjenost k prihrankom) in razmerja med dohodkom in naložbami (naložbeni količnik).

Nagnjenost k prihrankom je kulturno pogojena. Velika je na primer tam, kjer prevladuje protestantska etika. Zmanjšujeta jo dobro delujoč trg kapitala (ni potrebe, da bi dalj časa varčevali za naložbe gospodinjstev ali gospodarstva), pa tudi višja stopnja obdavčenosti dohodka (to zakonitost je Kitajska uporabila pri zagotavljanju zadostne ponudbe prihrankov v prostih ekonomskih conah po reformi od leta 1982 dalje). Kratkoročno višja nagnjenost k prihrankom vpliva na nižji multiplikator in gospodarsko rast, dolgoročno pa je za stabilno gospodarsko rast dovolj visoka nagnjenost k prihrankom celo pogoj.

Naložbeni količnik je odvisen od učinkovitosti in strukture naložb. Izbira najučinkovitejših naložb z največjim vplivom na gospodarsko rast je posledica želje po njihovem donosu oziroma želje po dobičku podjetij, ki vlagajo (Michael Kalecki, Teorija ekonomske dinamike: Esej o cikličnih in dolgoročnih spremembah kapitalističnega gospodarstva).

Po Harrodu na učinkovitost vlaganja vpliva tudi tehnološki napredek, ki ga je opredelil kot rast produktivnosti dela. Na tem področju je ameriški ekonomist Robert Solow (Pripisavek k teoriji gospodarske rasti) umaknil večino predpostavk Harrod-Domarjevega modela in zasnoval neoklasični model gospodarskega razvoja, v katerem se lahko delo in kapital med seboj nadomeščata, tehnološki napredek pa

povečuje njuno skupno produktivnost. Lahko je vgrajen v naložbah ali pa ni povezan z njimi. Mimogrede, Robert Solow se je od 1942 do 1945 kot ameriški vojak vojskoval v Severni Afriki, na Siciliji in v Italiji.

Po Harrod-Domarjevem modelu gospodarskega razvoja je ta stabilen, tako da zagotavlja povečevanje blaginje, kadar je stopnja rasti, ki jo omogočata nagnjenost k prihrankom in naložbeni količnik (zajamčena stopnja rasti), enaka stopnji povečevanja ponudbe dela. Po tem modelu mora spodbuda gospodarski rasti priti zunaj sistema, s fiskalno politiko (na primer New Deal).

Solowov model ima enako ravnotežje, le da je bolj natančen. Kapitalski količnik v njem niha, dohodek pa narašča z rastjo dela in kapitala. Potrebe po naložbah za doseg polne zaposlenosti so odvisne od

kapitalske opremljenosti dela. Povečanje nagnjenosti k prihrankom to opremljenost povečuje. Glede na Solowov tehnološki napredek, ki zmanjšuje potrebe po delu, morajo za rast blaginje dohodek in naložbe naraščati po stopnji rasti števila zainteresiranih za delo, povečani za rast produktivnosti dela.

Solowova dopolnitev Harrod-Domarjevega modela ni rešila vprašanja, kako se vzpostavlja dolgoročno ravnotežje in kako si gospodarstvo, ko se znajde v brezposelnosti, povrne gospodarsko rast.

Rešitev problema, kako se vzpostavlja dolgoročno ravnotežje, ko ga gospodarstvo izgubi, je nakazal madžarski ekonomist Nicholas Kaldor (Ekonomika brez ravnotežja). Vplivu naložb in prihrankov na dolgoročno gospodarsko rast je dodal vpliv povečevanja avtonomnega izvoznega povpraševanja. To ni odvisno od rasti BDP v trgovinskih partnericah danega narodnega gospodarstva, ampak je posledica povečevanja in vzdrževanja njegove konkurenčnosti. Na to vpliva ustrezna ekonomska politika, v njenem okviru pa politika deviznega tečaja (Slovenija jo je vodila od osamosvojitve do prevzema evra) in/ali intenzivna razvojna politika s spodbujanjem naložb v raziskave in razvoj. Slovenija takšno politiko s posameznimi prekinitvami (Cerarjeva vlada) vodi od leta 2009 dalje. Ključen vpliv naložb v raziskave in razvoj na mednarodno konkurenčnost ter aktivno vlogo države na tem področju opredeljuje nova zunanjetrgovinska teorija Paula Krugmana (Prevrednotenje mednarodne menjave), z dodajanjem vpliva naložb v izobraževanje, informacijske in telekomunikacijske storitve pa tudi teorija endogene gospodarske rasti, katere temelje je zasnoval Paul Romer (Rastoči donosi in dolgoročna rast).

Nagnjenost k prihrankom je kulturno pogojena. Velika je na primer tam, kjer prevladuje protestantska etika.

ŽRTVE VOJNE Slovenske gorice 1941–1945

Ustreljeni talci iz Selc niso pozabljeni

Območno združenje za vrednote NOB iz Lenarta v Slovenskih goricah je pripravilo krajšo komemorativno slovesnost pri spominski plošči ustreljenih talcev družine Druzovič v Selcih. Vsa družina je sodelovala z Jožetom Lackom in pozneje s Slovenskogoriško partizansko četo. Zaradi izdaje so Nemci družino Druzovič iz Selc v Slovenskih goricah aretirali 13. julija 1942 in zažgali domačijo. Odpeljali so jih na grad Borl, od tam pa v celjski Stari pisker, kjer so kot talce 30. julija 1942 ustrelili očeta Gregorja, mater Marijo in hčer Antonijo Druzovič. Najmlajšo hčer, Jožefo Druzovič, rojeno 14. marca 1925, so iz Borla odpeljali v koncentracijsko taborišče Auschwitz, od koder se je živa vrnila 15. avgusta 1945. Ostala je živa priča dogajanja v »peklu na zemlji« in je mladim večkrat pripovedovala o grozotah, ki so jih taboriščniki doživljali v največjem nemškem uničevalnem taborišču

Auschwitz-Birkenau na Poljskem, ki je bilo prava »tovarna smrti«. Slavnostna govornica je bila Jasna Lipovž. Opozorila je na grozote novodobnih vojn in spomnila na preveč pozabljene vrednote tovarštva, humanosti, medsebojne pomoči, solidarnosti in spoštovanja različnosti. Odločno se je zavzela za mir in mirno urejanje vseh sporov ter spomnila na tragično usodo dru-

žine Druzovič iz Selc, katere člani so bili žrtve neusmiljene nacistične morije med drugo svetovno vojno. V kulturnem programu je nastopil mešani zbor Kulturno-turističnega društva Selce. Ta vokalna skupina ohranja in neguje partizanske in domoljubne pesmi ter je nepogrešljiva na spominskih prireditvah v osrednjih Slovenskih goricah.

M. T.

SPOMINI Moj oče Josip Vidmar

Vse življenje pisal na roko, nikoli na pisalni stroj!

Moj oče Josip Vidmar je doživel visoko starost, tako da imam nanj obilo spominov. Drugi pomislek pa je ta, da Josip Vidmar po drugi svetovni vojni ne bi bil to, kar je bil, če ne bi stala ob njem enakopravno Nada Vidmar. In prav ta paritetna vez je bila rdeča nit v naši družini. Res dobim kar mravljinca, ko me znanci (celo mlajši) nevljudno seznanjajo z besedami: »To je pa hči Josipa Vidmarja.« Zato s prikritim besom dodam: »In Nade Vidmar!« Kajti moja mama je visoko segala v umetnost, ni bila le dolgoletna prvakinja ljubljanske opere, ampak je tudi gostovala v tujini, snubili so jo celo v newyorško operno hišo Metropolitan. Oče jo je preživel dve leti. Kakšen mesec pred svojo smrtjo je gledal njeno fotografijo in zavzdihnil: »Oh, kakšna ženska je to bila!«

Oče je izhajal iz ateistične družine Josipa in Josipine Vidmar, v kateri je Josipina dosegla, da je dedek obrtno dežnikarstvo spremenil v prvo tovarno dežnikov na Kranjskem (1884), hkrati pa je dala pobudo za prvo Splošno (slovensko) žensko društvo 1901. Mama je izhajala iz Stritarjeve družine, bila je 22 let mlajša od očeta, spoznala pa sta se v Bazi 20 jeseni 1943. Brat Rok se je rodil leta 1944, sestra Naca 1946, ko sta že stanovala v Dukičevi vili, ki so jo takrat prenavljali za rezidenco predsednika prezidija Slovenije, kjer sem bila rojena tudi jaz in še danes živim v njej.

Kljub zaposlenosti sta se ob prostih urah veliko posvečala nam trem: bratu Roku, sestri Naci in meni. Ko smo bili majhni, nas je mama naučila otroške igre, npr. En, dva, tri, kitajski zid leti (Ljubljana, Zagreb, Beograd, če to igro poznate pod tem imenom), škarjice brusit ipd. Oče pa se je udeleževal bolj družabnih iger s kartami, npr. re-

Vidmarjeva družina: spredaj Naca (Nada, ml.), očeta so v hiši in partizanski prijatelji klicali Saša, Živa, zadaj mati Nada in Rok. Foto: Vlastja Simončič

le kuhinjo, očetovo knjižnico in prebivalnico. 1963. leta smo prešli na kurilno olje in je bila celotna hiša ogrevana od oktobra naprej. Takrat nekako se je moj oče upokojil. Ni bilo več oznanil: »Turk'nja špega čez mejo,« kar je pomenilo, da mora oče v Beograd v zvezno skupščino in bo odsoten mesec dni, če ne več. Oče je v teh večernih pripovedih obujal največ spominov na prvo svetovno vojno in svoje ujetništvo v Rusiji. O njegovi vlogi v drugi svetovni vojni sem večinoma izvedela šele v osnovni šoli.

Do vstopa v osnovno šolo se spominjam predvsem pohodov z očetom v Društvo slovenskih pisateljev, takrat še v Wolfovi, celo obiska v vili prezidija (danes tam stoji spomenik Borisa Kidriča), se pa spominam tudi obiska Križank, kjer sta se srečala oče in Plečnik pri obnovi le-teh. Takrat smo poleti

pretipkavala prva žena Angela, ki je umrla leta 1942. Imel je sicer pisalni stroj, a je zadnjega s sinom Titom zakopal v Bazi 20 blizu svoje kočice, pa ga po nemški ofenzivi nista več našla ... Po vojni je narekoval svoje spise tajnici, od leta 1974 pa moji mami. Svoje prevode iz nemščine in hrvaškosrbščine je narekoval direktno tajnici. Spominjam se, da sem v predšolskem času velikokrat sedela in poslušala te prevode. Najbolj se mi je vtisnil dogodek iz prevoda Eckermanna o Goetheju, ki je govoril, kako je Goethe odkril, da se v človekovi spodnji čeljusti združijo tri kosti. Prevajanja Krleževih Desetih krvavih let in Areteja pa se slabo spominam, ker sem že hodila v šolo in je bilo moje poslušanje vezano na šolski turnus.

Kako je tedaj potekal očetov vsakdan? Vstal je nekako do devete ure, pozajtrkoval, se umil z mrzlo vodo in oblekel. Nato se je posvetil, če je bil v Ljubljani, svojemu javnemu delu najdlje do 14. ure. Če ni kosil z družino, je pojedel kosilo sam. Še danes hranim njegov mali jušnik ... Po kosilu je pil kavo ali ob obiskih (Lila Novy, Ferdo in Nada Kozak, Jože Javoršek itd.) ali pa z mamo ob polaganju treh pasjans. Mama je odšla nato po svojih opravkih, oče pa je začel pisati, nato pa se je proti večeru usedel v altfather, kjer sem do osnovne šole velikokrat nastopila jaz. Preprosto sem se pretihotapila k njemu, nato sva se pogovarjala tako rekoč do večerje. Ob klicu na večerjo se je oče spremenil v slona, ki me je »štuparamo« odnesel k večerji skozi temno in svetlejšo džunglo, ki se je spremenila v svetlo odprto stopnišče in prebivalnico z večerjo. Zvečer sem šla seveda spat, tako da nisem prisostvovala vsakodnevni kvartanju s prijatelji. Vsekakor je bil stalen gost dolgoletni očetov prijatelj Čoro Škodlar.

Za vso družino je bilo prelomno leto, ko se je oče upokojil kot poslanec zvezne skupščine. Mama se je v pričakovanju zmanjšanja dohodkov lotila varčevalnih ukrepov. Konec je bilo poletnih dopustov v hotelih, zato je poskusila kupiti in obnoviti vilo v Strunjanu (št. 10). A stvar se je zasakala drugače. Mama in oče sta vzela kredit za obnovo, in ko je vlada videla, da se da hišo rešiti in obnoviti, je ukinila prodajo in jo spremenila v najem. Ob sami

očetovi upokojitvi pa je nastopila »penzijska afera«. Takrat je mama v Operi zaslužila recimo 250.000 dinarjev, očetova penzija iz zvezne skupščine pa bi bila 65.000 dinar-

brala, sem ničlikokrat vprašala očeta, kaj naj berem, a odgovor je bil zmeraj isti: »Beri vse po vrsti,« kar je pomenilo, da imam na izbiro več kot šest tisoč knjig! Ko sem mu povedala, da grem na komparativistiko, je dejal samo: »Študirala boš švindela.« Na komparativistiki me je imel Pirjevca za »družinsko pokvarjenost«, Ocvrlik pa me ni mogel dolgo zagovarjati, ker je kmalu umrl. Na slovenistiki so bili profesorji prijaznejši. Za slovenistiko me je oče naučil, kako naj analiziram poezijo. To metodo je preizkusil pri Francetu Prešernu. Seveda ročno, brez računalnika ...

Takrat smo vsi pritiskali nanj, naj napiše svoje spomine. Jaz sem mu za Dedka Mraza kupila celo štiri debele zvezke, da bi vanje zapisoval svoje spomine, saj je imel dolgo in razgibano življenje od časa pred prvo svetovno vojno do svoje takrat osemdesetletnice. Ni jih zapisal v avtobiografski obliki, ampak je vpeljal nov način. Tako so leta 1979 izšli njegovi Obrazi v prvi izdaji.

Živa Vidmar

Zbrani na 35. obletnici poroke Nade in Josipa Vidmarja 23. marca 1978: Marija Javoršek, Živa Vidmar, Josip Vidmar, Nada Vidmar, Ančka Levar, stojita Marjan Breclj in Jože Javoršek. Marjan Breclj je prinesel kopijo zapisnika IO OF, 23. 3. 1943, z Baze 20: zadeva - poroka; starešina Boris Kidrič, priča ženina Marjan Breclj, priča neveste Franc Leskošek - Luka. (Foto: osebni arhiv)

jev ... Mojih pohodov v očetovo knjižnico ni bilo več, končala sem osemletko in odšla na gimnazijo. Tudi odnos očeta do mene se je spremenil, saj sem postala »mlada dama«. Začel mi je celo oblačiti plašč, kot je počel mami in starejši sestri ... Oče je tedaj začel pisati gledališke kritike in z mamo sta uredila, da sem bila prisotna na vseh dramskih premierah. Na te premiere je hodil ves politični vrh, in če bi tedaj kakšni teroristi vrgli v Dramo močno bombo, bi obglavili Slovenijo (danes tega ne morejo več, ker politiki ne hodijo več na premiere).

Komaj smo se izklopali iz očetove upokojitve, ki je v Sloveniji sprožila, da je uvedla posebne pokojnine, smo v družini doživeli tragedijo: mama je 1966. zbolela za rakom na dojki. Mama se je nato s to boleznijo borila 24 let in nato omagala. Oče se je na ta dogodek odzval z zapisom v Dnevnikih O angleškem kralju. Po maturi sem se morala odločiti, kaj bom študirala. Za arhitekturo sem bila prešibka v matematiki, zato sem se odločila za primerjalno književnost in slovenistiko. Odločitev ni bila težka, saj sem v najstniških letih marsikatero noč posvetila branju. Ko nisem vedela, kaj bi

Če moram
umreti

Če moram umreti,
moraš ti živeti,
da poveš mojo zgodbo,
da prodaš moje stvari
in kupiš kos blaga
in nekaj vrvic
(naj bo kos bel z dolgim repom),
naj bo otrok nekje v Gazi,
ko se bo spogledoval z nebasi,
ko bo čakal očeta, ki ga je vzel plamen
in se ni poslovil od nikogar,
niti od svojega telesa
niti od sebe,
zagledal zmaja, mojega zmaja, ki si ga ti
naredil, kako leti nad njim,
in bo za trenutek pomislil, da je tam angel,
ki prinaša nazaj ljubezen.
Če moram umreti,
naj to prinese upanje,
naj bo pripoved.

Rifat Alabir

(Palestinska poezija upora) Vir: Borec, LXXVI/2024, št. 823-825, str. 195; prevod: Kristina Božič.

Boris Kidrič in Josip Vidmar 9. maja 1945 v osvobodjeni Ljubljani. Foto: Muzej novejšje zgodovine)

mija (»A boš naredil hand?« - Ampak čez nekaj trenutkov ga je pa le ...). Največ smo se pogovarjali ob večerjih v jesenskih, zimskih in pomladanskih časih, ko smo jedli v prebivalnici (to je naš star družinski izraz za dnevno bivalno sobo), ne v jedilnici. Namreč do leta 1963 smo hišo ogrevali s centralno kurjavo na premog, kar je pomenilo, da hiše nismo ogrevali v celoti do decembra ali po marcu, ogrevali smo

letovali v Lovranu, bili pa smo kar naprej v današnji Vili Bistrica pri Tržiču, kjer imam edini živ spomin na Borisa Kidriča. Zgodovinarji naj se enkrat lotijo te vile, da bodo videli, kakšni pomembni dogodki so se zvrstili tam (triumvirat Ristić - Krleža - Vidmar), ampak kultura jih nikoli ni preveč navduševala.

Oče je vse svoje življenje pisal na roko, nikoli na pisalni stroj. Do druge svetovne vojne mu je rokopise

NOVA KNJIGA *Trilogija Lov na generala*

Zbirka pustolovskih vojnih romanov

Pri založbi Primus iz Brežic je izšla prva knjiga iz zbirke pustolovskih vojnih romanov Lov na generala avtorja dr. Sama Javornika. Romani, ki se kronološko nadgrajujejo so: Operacija Maščevanje in operacija Merkur, Operacija Belo in operacija Črno (izide jeseni) ter Operacija Pliberk (izide spomladi 2025). Roman nekonvencionalno sledi življenjski zgodbi generala Alexandra Löhra, enega najpomembnejših Hitlerjevih vojskovodij na Balkanu. V prvem romanu, Operacija Maščevanje in operacija Merkur, se boste sprehodili skozi obdobje med obema svetovnima vojnama. Zgodba doseže vrh v dveh zgodovinski pomembnih bitkah, ki sta spremenili geostrateško podobo takratne Jugoslavije in Evrope: bombardiranje Beograda in nemški invaziji na grški otok Kreta.

Spoznali boste Alexandra Löhra in člane njegovega štaba, Hitlerja, Göringa, Ribbentropa, Goebbelsa, Mussolinija, Churchilla, Turinga, Josipa Broza, Lovra Kuharja - Prežihovega Voranca, Vladimirja Vauhnička, Dušana Simovića, kralja Petra II. Karadorđevića, junake 6. in 8. bombarderskega polka in številne druge.

Kot pravijo pri založbi, ne gre za suhoparne zgodovinske knjige, ampak za živo, napeto, akcijsko obarvano sočno pripoved o času, ki ga naša generacija ni živela. Gre za odlično branje za tiste, ki jih zanima zgodovina. Akcije in dinamike v pripovedi ne manjka.

Naslovnica prve knjige

Akcijski prizori in dogodki v knjigah niso izmišljeni. Bolj ko zvenijo neverjetno in groteskno, bolj so resnični. Večina oseb, ki v zgodbah nastopajo, je dejansko obstajala. Z vsemi čustvi, občutji, interesi, željami, težavami, dvomi, zmotami ter vsem drugim, kar spada v človekovo naravo. To so osebe, ki so bile za časa svojega bivanja takšne, kot smo danes mi. Tudi osebnosti, kot je bil Alexander Löhr, je danes kar nekaj med nami. Razlika je samo v tem, da živijo v drugačnem času in drugačnem okolju. Okolju, v katerem jim družba temnih plati osebnosti ne dovoli razviti. Gre za tiste temne, vedno prisotne psihološke arhetipe v nas, ki samo čakajo na ugodne okoliščine, da se razbohota-

ijo do neslutnih razsežnosti. To so nam na krut in žalosten način pokazale tudi zadnje vojne na Balkanu in še kje drugje.

Knjige temeljijo na poglobljenem in obsežnem proučevanju obdobja pred drugo svetovno vojno, med njo in po njej. Večina dogodkov je resničnih. Avtor je izbral predvsem tiste, ki so jih zgodovinarji zamolčali. Opisani so intuitivno, temelječ na zgodovinskih dejstvih, hkrati pa na občutjih, ki jih je avtor doživljal, ko je bral zgodovinske zapise. V pripoved so vpleteni dogodki iz pričevanj malih ljudi, ki so v tistem času živeli, pa se jih zgodovina ne spominja več.

Avtor svetuje, da knjig ne prebirate z ideološkimi očali na nosu. V pripovedih ni ideološke presoje, kaj je bilo prav in kaj ne, kdo je bil junak in kdo izdajalec, kdo se je boril za pravo stvar in kdo za napačno. Avtor ne sodi, ne obsoja, niti ne po-

»V plapolanju zastav na Poljani pri Prevaljah, ki so, ko sem bil še Titov pionir, vsako leto na isti dan plapolale nad spomenikom, postavljenim v spomin zadnji bitki v Evropi v drugi svetovni vojni, ki se je davnega maja 1945 tam zgodila. Vsi koroški in slovenski veljaki tistega časa so se pripeljali na proslavo. Vrstili so se gromoglasni govori, polni velikih besed, mi pionirčki pa smo stali pod govorniškim odrom in odprtih ust poslušali o brezprizivnem junaštvu naših dedkov in očetov. Kaj bi takrat dal, da bi imel časovno kapsulo in se z njo preselil v tiste herojske čase ter na braniku svobode soustvaril zgodovino. Ja, tako so nam oprali glave, da smo vsi želeli narediti nekaj veličastnega, da bi še nam kdo čez nekaj desetletij pel slavospeve. Takrat še nisem vedel, da v vojni ni čistih duš. Zdaj to vem. Premetal sem gore zgodovinskih zapisov in pričevanj, da sem začutil utrip tistega časa. In te občutke sem prenesel na papir.«

Operacija Maščevanje & operacija Merkur

Samo Javornik
Št. strani: 356
Vezava: mehka
cena: 27 evrov
Založba Primus, založništvo in distribucija knjig d.o.o., Brezina 19, 8250 Brežice, T 07 49 65 505 | F 07 49 66 368
040 614 095, info@primus.si
www.primus.si

veličuje, še manj malikuje. Njegov cilj ni bil zapisati vsega, kar se je dogajalo. Tega bi bilo preveč. Iskal in predstavil je predvsem sočne, včasih na prvi pogled neverjetne dogodke, zablode, napake in genialne poteze akterjev zgodbe. Predvsem tiste, ki so z odhodom generacije, ki je v tistem času živela, potonile v pozabo.

Peter Smole

MONOGRAFIJA *Ponatis*
Vlaki za koncentracijska taborišča

Kot je bilo pričakovati na podlagi izkušenj z italijansko izdajo, je tudi dopolnjeni slovenski prevod monografije Luciana Patata Vlaki za koncentracijska taborišča – Deportacije iz goriškega zapora 1943–1945 doživel izreden uspeh, saj je povpraševanje preseglo načrtovane okvire. Na pobudo Kulturnega doma v Gorici in Furlanskega inštituta za zgodovino odporništvu iz Vidma IFFML je knjiga izšla v nakladi 350 izvodov, ki so pošli. Konec junija so se zato pobudniki odločili za ponatis knjige in prav v teh dneh ga je izvedla tiskarna Budin iz Gorice.

Ponatis je izšel v 150 izvodih in je še dodatno obogaten, kajti na posameznih predstavitev so bralci prevajalca Igorja Tuto in Pio Lešnik opozorili na nekatere netočnosti in nedoslednosti, zlasti pri vračanju v izvorno obliko poitalijančenih imen krajev in zapornikov. To je bilo v ponatisu kar najbolj upoštevano.

Ponatis monografije Vlaki za koncentracijska taborišča je po dostopni ceni na voljo: v Gorici v Kulturnem domu (ul. Brass 20) in Katoliški knjigarni na Travniku; v Trstu v Tržaškem knjižnem središču TS 360 (na trgu Oberdan), v Novi Gorici (Knjižgarna-kavarna Maks v Delpinovi ulici) in v Ljubljani (knjižgarna Buča, Kolarjeva 47). Za vse podrobnejše informacije je na voljo urad Kulturnega doma v Gorici (tel. (0039) 0481-3328 – info@kulturnidom.it).

Igor Komel, Kulturni dom Gorica

JUBILEJ

100 let
Marije Šuligaj

Predstavniki Krajevne organizacije ZZB za vrednote NOB Kisovec - Loke so ob rojstnem dnevu obiskali tovarišico Marijo Šuligaj v Domu starejših občanov na Izlakah. Praznovala je namreč svoj stoti rojstni dan. Marija je najstarejša članica KO ZZB Kisovec - Loke. Predstavniki borčevske organizacije so ji zaželeli prijetno praznovanje, predvsem pa še naprej veliko zdravja. Sorodniki, osebje doma, prijatelji in

razne organizacije so ji ob tej priložnosti pripravili prijeten program. Nastopila sta kulturna plesna skupina in Rudarski pevski zbor Loški glas. V dopoldanskem času jo je obiskal tudi župan občine Zagorje Matjaž Švagan. Spregovorili so predstavniki raznih humanitarnih in drugih organizacij, katerih članica je bila. Hvala sorodnikom, ekipi doma in vsem nastopajočim za odlično pripravljeno prireditev. Razpoloženje je bilo zelo lepo tudi zato, ker je tovarišica Marija še vedno v dobri kondiciji. Prepričani smo, da se bomo prihodnje leto spet srečali. Janez Krznar

NEPRESLIŠANO

Milan Kučan, prvi predsednik Republike Slovenije, na spominskem srečanju ob 83. obletnici ustanovitve Pohorskega bataljona v Podvelki 27. julija 2024

Verjamem, da ste tudi sami zaskrbljeni, ker danes spet živimo v času govornice vojne, v razmerah, ko se politične napetosti prelahkotno rešujejo z orožjem, agresijo, vojnami. Ena že dve leti poteka v naši bližnji soseščini in z vsakim dnem vedno bolj tudi mi postajamo njen del. Živimo poseben čas: vojna je.

Prav imajo tisti, ki pravijo, da je mir preveč dragocen, da bi ga lahko prepustili samo mirovnikom. Toda prav zato, ker je tako dragocen, sem prepričan, da bi moral biti skupen cilj. Skupni cilj vseh, ki so zaskrbljeni nad brezmejnimi nadaljevanjem vojne; vseh, ki jo želijo končati; vseh, ki želijo krotiti morebitne ruske apetite s pospešitvijo podpore Ukrajini; in tistih, ki si prizadevajo za iskanje poti do miru. To bi bilo najjasnejše sporočilo o nesprejemljivosti vojaške agresije in jasna obsodba agresorjevega ravnanja.

Morda je predsednik madžarske vlade Viktor Orban utemeljeno zaznal pomanjkanje razprave v samem vrhu EU o nem od osrednjih vpra-

šanj evropske prihodnosti. O tem, ali obstajajo realne poti do miru; o tem, kako vojno politiko EU zamenjati oziroma vsaj povezati s politiko miru. Strateški interes EU bi moral biti poznati in razumeti alternative, ki nedvomno obstajajo. Lahko se strinjamo, da Orban ni vzor evropske demokracije, ki bi Evropski uniji ponujal tovrstno razpravo. A ne razumem, da ob splošnem obsojanju njegove pobude nihče noče videti tudi njene morebitne bronamernosti in koristi. Ne razumem, kako bi lahko njegovi dosedanja štirje pogovori koristili Putinu in tako močno načeli enotnost EU, da je madžarsko predsedovanje EU kaznovano z bojkotom. Ne vem, ali se tudi vam zdi, da bi morda s tovrstno pobudo lahko ali celo moral priti že prej kdo, ki bi bil primernejši od Orbana, morda celo s pooblastilom in imenu EU. Zakaj ne tudi Slovenija, ko bi bilo to razumno in razumljeno kot prispevek k enotni politiki Evrope?

Seveda vem, da s takim svojim stališčem prevzemam tveganje enake obsodbe, kot je je zdaj deležen Orban. A ostajam zvest svojemu stališču, ki ga verjetno poznate, da se je v času črno-bele vojne propagande vredno upreti vojni psihozi. V izbiri med vojno in mirom bom praviloma na strani miru. Odločno zavračam trditve Netanjahuja in njemu podobnih, da smo vsi, ki smo prepričani, da je treba iskati poti do miru, zgolj »koristni idioti« v funkciji agresorjev ali teroristov, pa najsi gre za Gazo ali Ukrajino.

100 let
Alojza Bucika

Sredi junija je svoj častitljivi stoti rojstni dan praznoval edini še živeči borec prekomorskih brigad, tovariš Alojz Bucik iz Avč na severnem Primorskem. Svojci so mu skupaj z vaščani Avč, gasilci, šoferji, društvom starodobnikov in številnimi sorodniki in prijatelji pripravili čudovito praznovanje. Tako so skupaj počastili visoki jubilej svojega vaščana, borca in čudovitega sogovornika, ki se rad tudi nasmeje in pove zgodbe iz svojega bogatega in pestrega življenja.

Med drugim so prišli in mu za rojstni dan osebno čestitali Marijan Križman, predsednik ZZB NOB Slovenije, Rok Uršič, predsednik borčevskih združenj iz Tolmina, Kobarida in Bovca, pater Bogdan

Alojz Bucik z Marjetko Popovski (tretja od leve proti desni) in patrom Bogdanom Knavsom (levo)

Knavs s Svete Gore nad Solkanom, Franko Pleško, predsednik AVNOJ Slovenija, in praporščaki, predstavniki krajevnih skupnosti in številni drugi. Zaigrala sta mu mlada harmonikarja, s prekomorsko himno in številnimi partizanskimi pesmi pa ga je na željo njegove družine presenetila Izoljanka Marjetka

Popovski, ki mu je prepevala že v koprskem muzeju na razstavi o prekomorcih.

Tovariš Alojz Bucik se je prav vsem iskreno zahvalil in ob tem častno in ponosno s solzami v očeh poljubil svoj prapor in ga dal na svoje srce. Bilo je ganljivo!

M. P.

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si

do 15. septembra 2024. Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 105. številke časopisa Svobodna beseda

- 1. Helena Kokot**
Svetinje 7, 2257 Ivanjkovci
- 2. Slavica Soršak**
Cankarjeva 22, 4240 Radovljica
- 3. Marija Mohar**
Podpreska 17, 1319 Draga

Rešitve križanke:

SINOPIKA, IVAN REGEN, NOJ, INARI, DRVAR, LAM, KI, ETE, OMA, ODPORNIK, ČAD, IT, DRAGO KRALJ, IRSKO, MAREK, STOA, TATAR, EMILJA, ŠTEKA, REZ, CONA, PIVARNA, AL, NAPOLEON, KIM, JAO, IV, NRAV, ALO, OČRT, CABET, OR, ON, NATEGA, RANGLISTA, ENOST, KSANTOFIL.

Geslo: NAJVEČJA ŠPORTNA PRIREDITEV, PARIZ.

SVOBODNA BESEDA je glasilo ZZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZZB za vrednote NOB Slovenije

Zanj: Marjan Križman, predsednik
Uredniški odbor: dr. Ivan Svetlik (predsednik), dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha, Črt Kanoni

Odgovorni urednik: Janez Alič

telefon: 041 686 322

elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si

Oblikovanje: Vid Brezočnik

Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:

ZZZB za vrednote NOB Slovenije,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

SVOBODNA BESEDA	REJEC PSOV	ZADNJE PREDIVO	ZAČETEK GESLA	NADALJEVANJE GESLA	OLIVER TELBAN	PREGOVOR	NAČELA O DOBREM IN ZLEM, ETIKA	RIBJE JAJČECE	POPOLN NERED	
PODPORNI GRADBENI ELEMENT										
ŠTARTERKA										
INDIJSKI VODNI BIVOL					BARVA KART					
REVMA-TIZEM					ANDREJ NAHTIGAL		PODEŽEL. NASELJE MESTO V ITALIJI, DEVIN			
ZUNANJI VAROVALNI DEL NAPRAVE, OKROV	MERILNIK GOSTOTE	UTOR	TOKOVNI POSREDNIK	TOVARNA V BEGUNJAH	KAREL SLOKAN	SVOBODNA BESEDA	PLOŠČAT KOS LESA, ŽAGANICA	KROŽIŠČE	NASLOV ZA DRŽAVNE PREDSTAVNIKE	VNETJE SLUŽNICE
ČIK						FILMSKI STIL SLABŠA ODEJA, KOC		ANDREJ ČERNE	USEKANJE	TANJA AHLIN
ŽENSKA, KI ČISTI HOTELSKE PROSTORE										
IZOLA PO ITALIJANSKO					OTON GLIHA ITALIJ. IGRALKA MIRANDA		IZDELANOST S TKANJEM			
MAJHNA ŠTRENA						VILER ELDA AM.DOLŽ. MERA (NI:PAR)		OVČJA SAMICA		
JOŽE OLAJ	DEL KOLESAR-SKE DIRKE	PREŠUŠNIK (NI: LITER)	PODOBE V SPANJU MESTO V DALMACIJI					NEKDANJI RUSKI PATRIARH	MERSKA KOLIČINA	30. RUSKA ČRKA PIJACA IZ KAVNIH ZRN
MADŽAR. ŽENSKO IME					IVO ANDRIČ	VALUTA IZRAELA TENISAČ NOVAK DJOKOVIČ				ITALIJAN SKI REŽISER PAOLO PASOLINI
PESNIK ŽUPANČIČ					ČUČEK JANEZ				EGON PRETNAR RUSKI PISATELJ (ILJA)	
KRATICA ZA NEKDANJI KRAJEVNI LJUDSKI ODBOR										
KONEC GESLA										
HROŠČ, KI UNIČUJE LISTE RASTLIN						MAJHNO LETALO				
TRAK PRA VOŠLAVNIH DIAKONOV (IR: RORA)					SVOBODNA BESEDA NIKOLAJ ASEJEV	GLAVNI ŠTEVNIK			DUHOVNIK (SLAB.)	

ZLOČINI OKUPATORJEV Šentviška Gora

Obnovljena spomenika na Pečinah

Šentviška Gora z vsemi vasmi in zaselki je v času narodnoosvobodilnega boja dajala zatočišče številnim partizanskim enotam in kurirskim postajam. Med najbolj znane postaje spada P21 v Žlebeh. Italijani so hoteli kurirsko postajo uničiti, zato so jo že junija leta 1943 napadli, ranili in ujeli poveljnika Gabrijela Božiča - Dobro, trije kurirji pa so bili ranjeni. Božiča so odpeljali v bolnišnico v Gorico. Po kapitulaciji Italije se je vrnil in spet prevzel vodstvo kurirske postaje. Februarja 1945 je skupaj še z dvema kurirjema, Janezom Lipuščkom in Ignacijem Kofolom, v vasi Pečine padel v zasedo in vsi trije so umrli v boju.

Obnovljen osrednji spomenik na Pečinah

Nemci so vsaka dva meseca prihajali na Goro. Vedno so vohunili za partizani, požigali in ubijali. Že v začetku leta 1944 so na Pečinah požgali tri hiše. Sledilo je 29. januarja 1944 bombardiranje vasi Pečine in Ponikve, ko so porušili 30 stavb. Prekinjen je bil tudi daljnovid. Ena družina in štirje ljudje pri Krivčku so bili ubiti. Sledil je prihod Nemcev in domobrancev na Planoto, ko so požgali osem hiš, 12 gospodarskih poslopj in pobili 50 ljudi.

Že v času Italije, decembra 1942, se je na tem območju zadrževala skupina šestih borcev 4. čete Baške, 2. bataljona SO. Napad Italijanov 10. decembra zjutraj jih je presenetil. Trije so se rešili, trije nevajeni terena so se umikali navzdol do prepadne stene, kjer sta padla in se ubila Franc Bavac - Jakob iz Šmarjete pri Rakeku in Alojz Pletiše iz Poč na Cerkljanskem. Karel Kežman - Miro iz Cerknice se je po padcu ves potolčen skril v neko

špranjo. Italijani so dva mrtva partizana izvlekli, odpeljali v Dolenjo Trebušo, ju razkazovali in sramotili pred domačini, niso pomagli izvedeti, kdo sta. Po dveh dneh so ju vrgli v jamo na pokopališču. Konec oktobra 1960 so bili njihovi ostanki prepeljani v domači kraj. Padla partizana sta prvi žrtvi druge svetovne vojne na širšem območju Šentviške planote in doline Idrije.

Velik spomenik na na Pečinah, ki je bil odkrit 4. julija 1968, je zdaj obnovil Vojko Hobič, predsednik kobariške borčevske organizacije. Na spomeniku je 23 imen padlih partizanov, pod temi imeni pa je dodatna plošča z dvema imenoma, padlih čez pečino v Žlebeh. Od 23 imen na spomeniku je 17 padlih partizanov iz vasi, 4 talci - žrtve nacističnega terorja in trije interniranci, ki so umrli v taborišču Mauthausen.

Naj ob koncu zapišemo, da se v vasi porajajo ideje, da bi se spomenik prestavilo oziroma plošče preneslo na pokopališče, čemur pa v borčevski organizaciji ostro nasprotujemo. Še posebno sedaj, ko je spomenik lepo urejen in obnovljen. **Vojko Hobič**

ZLOČINI OKUPATORJEV Komendska Dobrava

Poboj ranjencev in osebja

Letos mineva 80 let od okupatorskega požiga, poboja ranjencev in osebja Partizanske bolnice dr. Tine Zajca v gozdu Komendske Dobrave. Člani Krajevne organizacije za vrednote NOB Komenda smo maja pripravili pietetno spominsko slovesnost ob spomeniku NOB, ki je postavljen na kraju tragedije v njihov spomin.

Polaganje venca na kraju nekdanje partizanske bolnišnice

V ranem jutru 12. junija 1944 so okrog partizanske bolnice namesto ptičjega petja regljali mitraljezi in puške. V bolnici je bilo takrat šest ranjencev, ob njih dve bolničarki in dr. Tine Zajc - Miha. Policisti iz Kamnika, Mengša in Cerkelj so po dolgotrajnem streljanju vdrli v nebranjeno bolnico in se brutalno znašli nad nemočnimi ranjenci. Dr. Tine Zajc jih je opomnil, da se tako ne dela z ranjenci, pa je bil takoj kaznovan: nemški policist ga je utišal s puškinim kopitom in mu razmesaril obraz. Privezali so ga za manjši hrast, ves čas je moral gledati mučenje in nato še poboje. Po končani torturi so izpraznili bogato založene bunkerje, ubili še dr. Tineta Zajca in ga s pobitimi ranjenci zmetali v goreči bunker. Hrast,

za katerega je bil privezan dr. Tine Zajc, edina živa pričča tragičnega dogodka, je odslej samo še vegetiral in se leta 2022 zlomil.

Slovesnost ob spomeniku NOB je bila obogatena s kulturnim programom Mešanega pevskega zbora Društva upokojencev Komenda, recitatork, harmonikarja, slavnostnim govornikom in praporščaki. Prižgali smo svečo in položili venec, pri tem pa so se nam s svojim vencem pridružili tudi člani izgnancev Kamnik - Komenda.

Sklep prireditve je bil na Podborštu v Teniškem klubu s tovariškim srečanjem in pogostitvijo. **Filip Železnik**

V METEŽU ZGODOVINE Letališče na Pliskom Polju

Otok Vis je bil njihovo zadnje upanje

Ameriške in britanske enote, ki so se skupaj z jugoslovanskimi partizani borile na evropskem bojišču, so dale velik delež v boju proti nacistični Nemčiji. To sodelovanje je svetla točka hrvaške vojne in kulturne dediščine, na katero smo lahko izjemno ponosni, meni Velimir Mratinić, predsednik Fundacije za otok Vis, ki na otoku že leta zbira predmete in dokumente, povezane z drugo svetovno vojno in letališčem na otoku. Je tudi pobudnik projekta Vis – spominsko središče druge svetovne vojne.

Center bo prikazoval otok Vis, življenje njegovega civilnega prebi-

V okviru vseh vojnih naporov je bil aerodrom Vis pogosto imenovan »Zadnja priložnost« za številna zavezniška letala, ki jim je uspelo tam pristati. Prvotno je bilo letališče zgrajeno v Pliskem Polju v začetku leta 1944. Ker pa letališka steza ni bila dovolj dolga za velika britanska in ameriška letala, so bližje prve steze, kjer so bili takrat vinogradi, aprila 1944 zgradili daljšo stezo. Ta strateška odločitev je bila izjemno pomembna in je močno pripomogla k reševanju zavezniških pilotov in številnih letal. Tako je Vis postal tako želeni svetilnik upanja za zavezniške letalske po-

Prva smrtna žrtev med ameriški piloti na otoku Vis v drugi svetovni vojni je bil podporočnik Kim.

ali pogosteje končala v hribu Hum. Tiste letalce, ki so padli v morje, so reševali z ladjami. Dogajalo se je, da so se neizkušeni letalci zapletli v padala in se utopili v morju. Mnoge je veter odnesel na celino in jih niso nikoli našli.

Smrt ob vnovičnem vzletu

Prvi Američan, ki je umrl na letališču na Visu, je bil podporočnik John J. K. C. Kim, pilot P38 iz 1. skupine 27. bombniške eskadrilje, 15. enote ameriškega vojnega letalstva. Kim, rodil se je leta 1919 v Honoluluju na Havajih in je bil sin korejskih emigrantov, je bil 12. aprila 1944 šele na svoji drugi bojni nalogi. Po vrnitvi iz Avstrije je bil zaradi okvare motorja na letalu P-38 Lightning Fighter prisiljen pristati na majhni pristajalni stezi na Visu. Njegovo letalo je strmoglavilo ob ponovnem vzletu na cesti med Visom in Komižo. Pri tem je pod seboj pokopalo tudi 11 jugoslovanskih partizanov, vojakov 1. dalmatinske brigade NOVJ, 17 vojakov pa je bilo ranjenih. Pilota so izvlekli iz letala, vendar je zaradi hudih poškodb dva dni zatem umrl v bližnji bolnišnici.

Zgodba s poročnikom Georgem McGovernom iz Mitcheella v Južni Dakoti, rojenim 19. julija 1922, pa

je imela srečen konec, povezana pa je tudi s Slovencem Antonom Severjem iz Gorice. 20. decembra 1944 se je pilot bojnega letala B-24J Liberator bomber vračal z bombardiranja tovarne Škoda v Plznu na Češkoslovaškem. Eden izmed motorjev mu je med bombardiranjem odpovedal, drugi motor pa je bil zadet in v plamenih. Komaj so prileteli do Visa in uspešno so pristali brez žrtev. Za to pa ima zasluge Anton Sever, rojen v Gorici, takrat 22-letni narednik RAF-a, ki je vzdrževal in tudi usmerjal letala na stezi pri pristajanju.

Žena v kopalkah na trupu letala

Pred leti nam je za Svobodno besedo povedal: »Na Visu je bila kratka jeklena pristajalna steza, na kateri so lahko varno pristajala le lovška letala. Ko sem videl, da se spušča štirimotorno letalo B 24 Liberator s samo enim delujočim motorjem, ki zahteva daljšo pristajalno stezo, sem takoj vedel, da je pristajalna steza zanj prekratka in pristanek zelo nevaren. Usmeril sem ga na vzporedno letališko stezo v vinogradu. Letalo se je varno ustavilo. Posadka je poskakala iz poškodovanega letala. Zadnji je izstopil

Anton Sever je rešil posadko bombnika pred nesrečo. (Foto: Majda Nemeč)

pilot George McGovern. Rešena posadka je pilota potem dvignila na ramena in ga nesla okrog letala. McGovern je pokleknil na tla in poljubil zemljo. Pilota sem si dobro zapomnil, posebej pa tudi letalo. Na trupu je bila namreč naslikana njegova lepa žena v kopalkah. Naslednji dan je iz Italije priletelo drugo letalo in vso posadko odpeljalo v Italijo. Pred odhodom je McGovern dovolil, da vsa rešena posadka ustrelji v sliko njegove žene. Ko so odleteli, sem preštel luknje v sliki. Bilo jih je deset.« Sever in McGovern se po vojni nista nikoli videla, sta si pa dopisovala do McGovernove smrti pred nekaj leti. Naj dodamo, da je bil McGovern senator Južne Dakote in da je bil velik nasprotnik vietnamske vojne, leta 1972 pa je celo kandidiral za predsednika ZDA. Takrat ga je premagal Richard Nixon.

Jani Alič

Nova spominska plošča v bližini nekdanjega letališča na Visu

valstva, zavezniške in jugoslovanske letalce, vojske in mornarje. Mnoge zgodbe o skoraj 4100 rešenih letalcih in tudi umrlih bodo zbrane na enem mestu. Sodelovanje in strokovno pomoč pričakuje od Domovinskega muzeja mesta Vis, od mestnih oblasti Visa in Komiže ter drugih strokovnih ustanov in oseb z Visa, iz Hrvaške in s sveta. Mratinić še poudarja, da smo z delom nove generacije zgodovinarjev in amaterskih raziskovalcev, ki skušajo ohraniti spomin na herojske čase, dobili nove dokumente, ki dodatno poudarjajo pomembnost Visa v letih 1944–1945.

sadke, katerih letala so bila poškodovana ali jim je zmanjkalo goriva in se niso mogla vrniti čez Jadransko morje do svojih matičnih oporišč v Italiji.

Zaradi številnih dejavnosti, napadov na objekte po Evropi, je bilo na viškem letališču leta 1944 burno. Vzletna steza na Pliskom Polju je bila pogosto blokirana z bombniki 15. ameriških zračnih sil, ki so poškodovani pristajali. Zato je RAF-ova posadka za kontrolo prometa prihajajoče pilote večkrat usmerjala, da zapustijo svoja letala, ta pa so strmoglavila v morje

Knjiga Vis – zadnje upanje

Knjiga Vis – poslednje upanje avtorja Danijela Frke iz Kraljevice podrobno opisuje pomembno vlogo hrvaškega otoka Vis, ki jo je v drugi svetovni vojni odigral pri obrambi pred nacistično Nemčijo v tem delu Evrope, in hkrati odstira tančico skrivnosti s tega pozabljenega delčka nedavne zgodovine. Do začetka leta 1944 je bil otok Vis namreč edino zavezniško svobodno ozemlje sredi okupirane Evrope. Avtorjevo raziskovanje je pokazalo, da je imelo zavezniško letališče Vis v svojem enoletnem delovanju ključno vlogo pri reševanju življenj zavezniških letalcev, katerih bombniki in lovci, poškodovani v hudih bojih, niso mogli priti do svojih oporišč v južni Italiji. Z zasilnim pristankom na viškem letališču ali skokom s padalom so se rešili pred gotovo smrtjo v globinah Jadranskega morja, ki je postalo zadnji pristan številnih njihovih letal. Ta knjiga pripoveduje zgodbe teh letal in njihovih pilotov ter je poklon vsem tistim pogumnim možem, ki jim dolgujemo današnjo svobodo.

DOGODKI Oradour Sur Glane

Mreže mest spominjanja

Podžupanja občine Škofja Loka Tinka Teržan in poslanec v državnem zboru dr. Martin Premk sta se 10. in 11. junija udeležila slovesnosti ob 80. obletnici nacističnega pokola prebivalcev francoske vasi Oradour Sur Glane. Slovesnost se je začela s polaganjem vencev na osnovni šoli, kjer je spominsko obeležje vsem dijakom in otrokom, ki so umrli v pokolu. Zatem se je dogajanje nadaljevalo v osrednjem spominskem prostoru med ruševinami vasi in pokopališčem, kjer je spominsko obeležje, ob kateremu so stali praporščaki. Po polaganju vencev se je prireditev nadaljevala s kulturnim programom, recitiranjem in petjem pesmi, pri čemer so sodelovali predvsem mladi. Po koncu kulturnega programa sta prispele francoski predsednik Emmanuel Macron in nemški predsednik Frank Walter Steimeier. Oba sta imela nagovore, slovesnost pa se je končala z državno himno. Drugi dan obiska je bila konferenca de-

Osrednja slovesnost je bila med ruševinami vasi Oradour Sur Glane.

legacij lokalnih skupnosti »Mreže mest spominjanja/The cities of remembrance network«. Mreža združuje mesta, ki so jih zaznamovale zgodovinske tragedije: Bizerta v Tuniziji, Oradour, Caen, Dunkirk, Ouistreham Riva-Bella, Saint Nazaire in Le Havre v

Franciji, Coventry v Združenem kraljestvu, Gdansk in Szczecin na Poljskem, Guernica v Španiji, Hirošima na Japonskem, Hwaseong v Južni Koreji, Krefeld, Rostock in Dachau v Nemčiji, Volgograd in Sankt Peterburg v Rusiji, Ypres v Belgiji in kot pridruženo mes-

to tudi Buča v Ukrajini. Mreža se zavzema predvsem za vrednote miru, solidarnosti in spominjanja vojnih grozot. Vodilno mesto, ki je mrežo ustanovilo in jo vodi, je Dunkirk v Franciji s svojo mestno upravo. Na konferenci so bili predstavniki večine mest (ruskih

ni bilo), delegacije pa so vodili predvsem župani. Na konferenci je vsako mesto predstavilo zgodbo svojega mesta ter povezavo z zgodovino, muzealsko in turistično dejavnostjo mesta. Posebno pozornost posvečajo vključevanju mladih v svoje dejavnosti. Na konferenci so sodelovale tudi povabljenе delegacije, ki jih zanima pridružitve mreži. Predstavil se je italijanski Marzabotto in predstavljene so bile tudi naše Dražgoše.

Po predstavitvi Dražgoš in v neuradnem delu konference je bilo več vabil, naj se Dražgoše pridružijo mreži. Mreži pa se lahko pridružijo le lokalne skupnosti, zato bi bila najprimernejša občina Škofja Loka, kjer ima pri ZZB Škofja Loka sedež organizacijski odbor za Dražgoše. Pobudi bi se morebiti lahko pridružili tudi občini Gorenja vas in Železniki, da se tako zajame območje celotne poljanske vstaje in Dražgoš.

M. P.